

Збірник наукових матеріалів
XLI Міжнародної науково-практичної
інтернет - конференції
el-conf.com.ua

«ВЕСНЯНІ НАУКОВІ ЧИТАННЯ — 2020»

10 березня 2020 року

Частина 6

м. Вінниця

Весняні наукові читання — 2020, XLI Міжнародна науково-практична інтернет-конференція. – м. Вінниця, 10 березня 2020 року. – Ч. 6, с. 88.

Збірник тез доповідей укладено за матеріалами доповідей XLI Міжнародної науково-практичної інтернет - конференції «Весняні наукові читання — 2020», 10 березня 2020 року, які оприлюднені на інтернет-сторінці el-conf.com.ua

Адреса оргкомітету:
21018, Україна, м. Вінниця, а/с 5088
e-mail: el-conf@ukr.net

Оргкомітет інтернет-конференції не завжди поділяє думку учасників. У збірнику максимально точно збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками. Повну відповідальність за достовірну інформацію несуть учасники, наукові керівники.

Всі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів конференції посилання на джерела є обов'язковим.

ЗМІСТ

Педагогічні науки

<i>Черкасова Т.А.</i> ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	5
<i>Чиркіна С.В.</i> ПЕДАГОГІЧНІ ВИМОГИ У ШКОЛІ НОВОГО ТИПУ К.М. ВЕНТЦЕЛЯ	9
<i>Шелевер О.В., Козубовський Р.В.</i> ІГРОТЕРАПІЯ В РОБОТІ З ПРОБЛЕМНИМИ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	11
<i>Яренчук Н.В., науковий керівник Хомюк Н.В.</i> ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	15

Природничі науки

<i>Бойко О.В.</i> ОБЛІК ЕКОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ У РОЗВИТКУ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ	19
<i>Затхей О.Р.</i> ВПЛИВ ВУГЛЕВИДОБУВНИХ ШАХТ ЛЬВІВСЬКО-ВОЛИНСЬКОГО БАСЕЙНУ НА СТАН ВОДНИХ РЕСУРСІВ.....	23
<i>Ляшенко В.М., Кунічак Г.І.</i> ГІСОП ЛІКАРСЬКИЙ – ВИРОЩУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ	27
<i>Павлюк К.М.</i> ГІДРОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА БАСЕЙНУ РІЧКИ ІКВА ..	35
<i>Пастернак Р.М.</i> ПРОБЛЕМА МИСЛЕННОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ В ФІЗИЦІ..	38
<i>Поторась О.В., Мельничук М.М.</i> ПРИРОДНІ ОСОБЛИВОСТІ ОЗЕР ДЛЯ ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ У МАНЕВИЦЬКОМУ РАЙОНІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	40

Філологічні науки

<i>Бренич С.О.</i> ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА НАПИСАННЯ ФРАНКОВОЇ ПОВІСТІ «ВОА CONSTRICTOR».....	44
<i>Васюхник О.О.</i> ПОНЯТТЯ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ У СУЧАСНОМУ СВІТІ.....	53
<i>Желейкіна І.С., Щербина А.М.</i> ОСОБЛИВОСТІ ХРОНОТОПУ У РОМАНАХ-АНТИУТОПІЯХ «СЛІПОТА» ЖОЗЕ САРАМАґО І «ПОМИРАНА» ТАРАСА АНТИПОВИЧА.....	62

<i>Лимар С.З.</i> ОСНОВНІ СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «РЕКЛАМА КОСМЕТИКИ» (НА ПРИКЛАДІ РЕКЛАМНИХ ІНТЕРНЕТ-ОГОЛОШЕНЬ)	69
<i>Погранична О.П.</i> ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТАКТИКИ АЛЮЗІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	75
<i>Рудницька Л.В.</i> ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ Є. МАЛАНЮКА)	78
<i>Ярмоленко Г.А.</i> ГПОНІМІЧНА МОТИВАЦІЯ ДЕВЕРБАТИВІВ-ІМЕННИКІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	82

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Черкасова Т.А.

*старший викладач кафедри іноземних мов
Сумського національного аграрного університету
м. Суми, Україна*

Володіння іноземними мовами виступає сьогодні необхідною умовою для інтеграції України в світову спільноту. Потреба суспільства в високоосвічених, кваліфікованих спеціалістах, здатних до встановлення ділових контактів і ділової співпраці з іноземними партнерами, які цінують і поважають як свою культуру, так і наукові досягнення та традиції інших країн і народів, володіють іноземною мовою на професійному рівні, висуває нові вимоги до закладів освіти. Тож перед методистами та викладачами іноземних мов постає завдання пошуку нових стратегічних напрямків та підходів, вдосконалення змісту, методів, прийомів та засобів навчання і впровадження їх в навчальний процес. Сучасна методика викладання іноземної мови володіє великою кількістю новітніх технологій, здатних покращити ефективність навчання, суттєво полегшити процес оволодіння іноземною мовою, зробити його цікавим і необтяжливим. Важливу роль в цьому процесі відіграє застосування ігрових технологій.

Серед переваг ігрових методів можна виділити наступні:

- Під час гри і викладач і студенти спілкуються іноземною мовою.
- Одноманітне повторення будь-якої граматичної конструкції, або закріплення нового лексичного матеріалу в ігровій формі перетворюється в захоплююче заняття.
- Студенти на практиці застосовують набуті знання. Неабияку роль в цьому процесі відіграють рольові ігри.
- Зникає мовний бар'єр, котрий найчастіше має місце у сором'язливих людей. Під час гри людина розкріпачується, що робить спілкування більш вільним і невимушеним.

Існує безліч різноманітних класифікацій ігрових прийомів, що застосовуються при вивченні іноземних мов. По цілям і задачам навчання, учбові ігри можна розділити на мовні (аспектні) і мовленнєві.

Перша група ігор спрямована на засвоєння різних аспектів мови, а саме: фонетики, лексики, граматики. Ціллю ігрових прийомів цієї групи є закріплення граматичного матеріалу, повторення нових слів і відпрацювання вимови.

Мовленнєві ігри включають аудіювання, читання і письмо. Їх застосовують для моделювання життєвих ситуацій. Такі ігри мають на меті практичне застосування раніше набутих вмінь і навичок в одному або декількох видах мовленнєвої діяльності. По формі проведення виділяють предметні ігри, рухливі ігри з вербальним компонентом, сюжетні або ситуаційні, рольові, ігри - змагання, інтелектуальні ігри (ребуси, кросворди, чайнворди, шаради, вікторини и т.ін.), ігри – взаємодії (комунікативні, інтерактивні). По способу організації ігри можуть бути комп'ютерними и некомп'ютерними, письмовими та усними, з опорами і без опор, і т.ін. По рівню складності все учбові ігри діляться на “прості” (моноситуативні) и “складні” (поліситуативні). По тривалості проведення вони діляться на тривалі і нетривалі. По кількості і складу учасників - на індивідуальні і парні, групові, колективні і командні.

Гра завжди передбачає прийняття рішень: - як поводитись, що сказати, як виграти. Бажання вирішити ці питання прискорює розумову діяльність гравців. Гра є захоплюючим заняттям. В грі всі рівні, в неї можуть грати навіть найслабші студенти. Відчуття рівності, атмосфера захопленості і радості, відчуття посильності завдань - все це надає можливість подолати сором'язливість, що заважає вільно спілкуватись іноземною мовою і благотворно позначається на результатах навчання. Навчальна гра – це активний і веселий спосіб досягнення багатьох освітніх цілей. Але слід пам'ятати, що розвагою вона є лише для студентів. Для викладача вона залишається тренувальною вправою з чіткою навчальною ціллю.

Гра – гарний спосіб заохочення студентів до активної роботи на занятті. Це ідеальний спосіб розслабитися. Гра допомагає зняти напругу, особливо

якщо виключити з неї елемент змагання або звести його до мінімуму. Сором'язливі і слабкі студенти почуватимуться більш впевнено і комфортно в таких умовах. Саме елемент змагання здійснює сильний психологічний тиск на студентів, оскільки вони бояться не впоратись з завданням. Хоча інколи елемент змагання додає похвалення і підвищує активність.

Слід окремо зупинитись на сюжетно-рольовій грі, оскільки вона є однією з найрозповсюдженіших форм ігрової діяльності.

До рольових ігор висувають наступні вимоги:

1. Гра повинна викликати у студентів цікавість і бажання гарно виконати завдання, її слід проводити на основі ситуації близької до реальної.

2. Рольова гра має бути добре підготовленою з точки зору, як змісту, так і форми, а також чітко організованою.

3. Вона повинна бути прийнята всією групою.

4. Будь-яка гра неодмінно проводиться в дружлюбній, творчій атмосфері. Від того наскільки комфортно і вільно відчуває себе студент в рольовій грі, залежить ступінь його ініціативності в спілкуванні і впевненість у власних силах.

5. Рольова гра організовується таким чином, щоб студенти могли в активному рольовому спілкуванні максимально використати мовленнєвий матеріал, що відпрацьовується.

Використання навчальних ігор на заняттях іноземної мови сприяє виконанню важливих методичних задач:

- створенню психологічної готовності студентів до спілкування іноземною мовою;

- забезпеченню природної потреби багатократного повторення мовленнєвого матеріалу;

- тренуванні студентів у виборі потрібного мовленнєвого варіанту.

Гра надає можливість не лише вдосконалювати раніше набуті знання та навички, але й отримувати нові, оскільки суперництво і прагнення до перемоги примушує думати, пригадувати раніше вивчене і запам'ятовувати все нове. Гра є гарною помічницею в розвиненні пам'яті, уваги, логічного мислення.

Існують певні правила використання ігрових технологій на заняттях з іноземної мови.

1. Перш ніж пропонувати гру студентам, запитайте самі себе: навіщо потрібна ця гра, що вона дає. Гра заради гри – марно витрачений час. Викладач має чітко сформулювати для себе дидактичну ціль. Перед студентами слід поставити лише ігрову ціль. Дидактична ціль залишається таємницею викладача.

2. Не намагайтесь однією грою вирішити дві задачі: відпрацювати новий граматичний матеріал і вивчити нові слова. Задоволення від гри студенти, можливо, і отримають, але користі від цього не буде. Визначте головну мету і йдіть до неї. Якщо вам потрібно відпрацювати нову граматичну структуру, то лексика повинна бути добре знайомою. Якщо ви ставите задачу запам'ятати нові слова, то робити це потрібно на гарно засвоєному граматичному матеріалі.

Інколи викладачі намагаються всі свої заняття будувати в формі гри, але, на мою думку, в роботі зі студентами достатньо використовувати лише елементи гри. Доцільним є використання ігрових технологій на певному етапі заняття, але їх обов'язково слід поєднувати з іншими прийомами. Використання ігрових технологій в процесі вивчення іноземних мов суттєво підвищує цікавість до предмету, допомагає урізноманітнити заняття і підвищити ефективність викладання.

Література:

1. Князян М. Структура інформаційно-технологічної компетентності та методичні аспекти її формування у майбутніх перекладачів // Наукові Записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В.Винниченка. Серія: Філологічні науки. Випуск 81(2). Вид-во КДПУ. Кіровоград. 2009. – С.337–340.

2. Степанова, Е. Л. Игра как средство развития интереса к изучаемому языку / Е. Л. Степанова. - ИЯШ. - 2004.

3. Засоби і технології єдиного інформаційно-освітнього простору/За ред. В.Ю. Бикова, Ю. О.Жука. – К.2004. –240 с.

4. Гальскова, Н.Д., Гез, Н.И. Теория обучения иностранным языкам.

Лингводидактика и методика / Н.Д. Гальскова, Н.И. Гез – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 336 с.

5. Інноваційні технології в сучасній освіті / За ред. Л.І. Даниленко.– К.: Лотос, 2004. - 220 с.

6. Скалій Л.І. Використання інформаційних технологій у формуванні професійної компетенції майбутнього вчителя іноземних мов // Іноземні мови. – 2003. – № 4. – с. 5–9.

7. Степанова, Е. Л. Игра как средство развития интереса к изучаемому языку / Е.Л. Степанова. - ИЯШ. - 2004.

УДК 657

Педагогічні науки

ПЕДАГОГІЧНІ ВИМОГИ У ШКОЛІ НОВОГО ТИПУ К.М. ВЕНТЦЕЛЯ

Чиркіна С.В.

викладач

Канівський коледж культури і мистецтв

м. Канів, Україна

К. М. Вентцель представляє європейську філософсько-педагогічну думку початку ХХ століття щодо створення теоретичних засад і практичного розвитку системи освіти. Сучасна педагогічна думка прагне до синтезу всього цінного, що є в педагогічній спадщині, досвід дає можливість інакше поглянути на актуальні проблеми педагогіки, знайти шляхи їх вирішення, визначити перспективи руху до нових духовно-моральним виховним відносинам.

Початок ХХ ст. у педагогіці ознаменувався як час змін та експериментів у галузі виховання, освіти і науки, прикладом чого є теорія вільного виховання, «Будинок вільної дитини» у К. М. Вентцеля. Вчений зрівняв права та можливості педагогів з директором, учителем і вихователем. У будинку не існує нічого аналогічного шкільному управлінню.[1, с. 44].

Спеціалізація педагогів з навчальних предметів гальмує встановлене всебічне духовне спілкування між вчителем і учнем, так як ні один педагог як

особистість не вкладається в рамки навчального предмету. Тільки особистість, людина виховує та розвиває людину, гідний та знаючий вчитель може заслужити симпатії дітей.[2, с. 77].

К. М. Вентцель наполягав, що розвиток дитини повинен бути спрямований на здатність самостійного вибору. Вчитель повинен постійно поповнювати і розширювати свої знання. У вчителя повинна бути щира і гаряча любов до дітей. Педагог повинен володіти безмежним терпінням, володіти найширшим колом знань. Вихователь і вихованець- це дві рівноправні одиниці. Виховує як вихователь, так і вихованець. Спостереження над дітьми, які мають можливість вільно проявляти свою активність, може призвести до виникнення точних і незаперечних результатів[3, с. 9].

Нові завдання вимагатимуть іншого типу педагога. Новий педагог не порушить світ душі дитини. Діяльність педагога майбутнього за К.М. Вентцелем повинна носити послідовний, очікуваний характер, допомагати самостійним творчим шляхом доходити до розкриття законів, відкривати істину. Взаємодія учня та вчителя повинна набувати форми вільного духовного спілкування. Така робота давала змогу вчителям розробити особливий підхід до кожної дитини.[1, с. 46].

К. М. Вентцель намагався довести світові, що на зміну традиційному авторитарному стилю навчання та виховання повинен прийти новий стиль.

Отже, в педагогічній практиці педагог мав володіти такими особистими якостями- толерантність, інтуїція, стриманість, прагнення до самовдосконалення. Діяльність учителя повинна зосереджуватись на допомозі учню самостійно відкривати істини, сприяти створенню гармонійного навколишнього середовища, взаємодіяти з учнем на основі вільного духовного спілкування, не пригнічувати особистість учня.

Література:

1. К. Н. Вентцель. Как создать свободную школу. М.,1908.
2. К. Н. Вентцель. Провозглашение декларации прав ребёнка.- 1918.- №1-3.
3. К. Н. Вентцель. Отделение школы от государства и Декларация прав ребёнка. М.,1918.

ІГРОТЕРАПІЯ В РОБОТІ З ПРОБЛЕМНИМИ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Шелевер О.В.,

кандидат пед. наук, доцент,

Козубовський Р.В.,

кандидат пед. наук, доцент

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Сьогодні значна частина неповнолітніх має відхилення у поведінці, які можуть сприяти вчиненню правопорушень і злочинів. Відхилення у поведінці зазвичай починають проявлятися вже в дитячому віці: молодшому шкільному, а іноді й дошкільному. З такими дітьми необхідно проводити відповідну корекційну соціально-педагогічну роботу, причому, чим раніше вона розпочинається, тим більше шансів для успіху.

Корекційна робота повинна будуватися не як просте тренування, вправлення у формуванні умінь і навичок, не як окремі вправи на вдосконалення психічних процесів, психічної діяльності, поведінки, а як цілісна осмислена діяльність дитини, що органічно входить в систему її щоденних життєвих відносин.

Чільне місце в корекції відхилень у поведінці дошкільників посідає ігротерапія. Особливо це стосується дітей з емоційними розладами.

У науковій літературі існують різні, але досить схожі, визначення ігрової терапії. Наприклад, А.Осипова вважає, що «ігрова терапія – це метод психотерапевтичного впливу на дітей та дорослих із застосуванням гри» [1].

І. Мамайчук дуже слушно зауважує, що «гра - це найбільш природна форма життєдіяльності дитини». Саме в процесі гри формується активна взаємодія дитини з навколишнім світом, розвиваються її інтелектуальні, емоційно-вольові, моральні якості, формується особистість в цілому. Отже, і корекцію формування особистості, очевидно, слід проводити у грі [2].

Психокорекційного ефекту ігрові заняття з дітьми досягають завдяки встановленню позитивного емоційного контакту між дітьми та дорослими. В грі відбувається корекція витіснених негативних емоцій, страхів, невпевненості в собі, розширюється здатність дітей до спілкування, збільшується діапазон дій дитини з предметами. Ігрова терапія представляє собою взаємодію дорослого з дитиною на умовах останньої, коли їй надана можливість вільного самовираження з одночасним прийняття її почуттів дорослими.

Л. Костіна – автор практичного посібника з ігротерапії. Вона детально проаналізувала місце ігрової терапії в психокорекційному процесі дитячої тривожності, описала прийоми та методики проведення психокорекційних занять, навела перелік необхідних матеріалів, представила готові програми ігротерапії. На думку дослідниці, в школах і дитячих дошкільних закладах доцільно створювати ігрові кімнати для проведення ігротерапії як з метою корекції наявних порушень, так і в профілактичних цілях [3].

Вчені підкреслюють, що для проведення ігрової терапії та підвищення ефективності роботи з дітьми необхідне спеціально обладнане приміщення – ігрова кімната [4].

Приклади облаштування ігрових кімнат наведено в науковій літературі. Узагальнення цього матеріалу дозволяє констатувати, що кожен з параметрів ігрової кімнати – важлива терапевтична змінна. Так, загальне місце розташування ігрової кімнати має враховувати, що під час ігрової терапії діти часто шумлять, тому рекомендується розташовувати ігрову кімнату у такому місці, де б діти менше всього заважали іншим. Розмір кімнати також є важливим. Вона не повинна бути дуже маленькою, чи, навпаки, занадто великою. Вважається, що для групової роботи потрібне приміщення не менше 25 кв. м., а для індивідуальної – приблизно 15 – 16 кв. м. Стіни ігрової кімнати бажано фарбувати у світлі кольори. Для покриття підлоги перевага надається матеріалам, що не пропускають вологу і добре миються. Меблі для ігрової кімнати вибираються з твердою дерев'яною або пластиковою поверхнею. Вздовж стін, зазвичай, розташовують полиці для іграшок. Верхня межа полиць

має бути розташована не вище 1 м від підлоги, щоб малеча могла дотягнутися до іграшок, не звертаючись за допомогою до дорослого. У кожній ігровій кімнаті повинна бути на стіні дошка для малювання крейдою. Рекомендують розмістити в ігровій кімнаті пісочницю.

Забавки та ігровий матеріал, необхідні для ігротерапії, можна згрупувати у три категорії: 1) іграшки з реального життя (ляльки, лялькові будинки, машини тощо); 2) іграшки, що допомагають відреагувати агресію (іграшкові солдатики, пістолети, ножі, тварини тощо); 3) іграшки для творчого самовираження та послаблення емоцій (пісок, вода, глина, фарби, кубики тощо).

Багато вчених (Г.Лендрет, К.Мустакас) вважають, що повністю обладнана ігрова кімната бажана, але не є найбільш суттєвою обставиною, яка робить можливим самовираження дитини. Відповідна атмосфера, емоційний клімат виникають внаслідок взаємодії комбінації між терапевтом та дитиною. Тобто, не менш суттєвою складовою ігротерапії є особистість ігротерапевта, функції якого в дошкільному закладі може виконувати психолог, вихователі за умови наявності відповідної підготовки.

В процесі ігротерапії з метою корекції страхів, тривожності, замкнутості, агресивності, некоммунікабельності та інших відхилень можна використовувати найпростіші методики. Наприклад, групова робота успішно може проводитись з дітьми 5-річного віку з метою зняття напруги, страхів, агресивності, розвитку уваги, групової згуртованості в процесі обговорення образу Баби-Яги. Вона включає такі моменти: обговорення образу Баби-Яги (міміка, пози, жести, рухи); показ узагальненого образу Баби-Яги (конкурс на найстрашнішу Бабу-Ягу); заучування жартівливого віршика про Бабу-Ягу; гра (однонога Баба-Яга); представлення Баби-Яги в позитивному образі; малюнок позитивного образу Баби-Яги.

Непогані результати дає використання ігротерапії з метою формування групової згуртованості, розвитку уваги, світосприймання. Наприклад, використовується методика «Казкове місто», суть якої полягає в тому, що кожна дитина працює індивідуально, малюючи будинки, дерева, людей, птахів, квіти,

машину і т.п.) на окремих маленьких листочках. Малюнки вирізалися і наклеювалися на загальний великий ватман. В результаті з'являлося казкове місто. В цьому занятті вдало поєднуються індивідуальна і групова робота. Таке поєднання є однією з найбільш ефективних форм роботи з дітьми. З одного боку, воно задовольняє потреби дитини робити щось самостійно у відповідності із своїми бажаннями і можливостями. З другого боку – загальний результат створює у всіх хороши настрій, позитивні емоції виникають як відповідь на вдало завершену спільну роботу. В процесі цієї роботи діти отримують якісно новий досвід – мирне співробітництво без шкоди для своїх особистих інтересів.

Таким чином, забезпечуючи корекційну роботу з проблемними дітьми, слід намагатися здійснювати як корекцію психічних процесів, так і поведінки.

Література:

1. Осипова А.А. Общая психокоррекция: Учеб. пособие для студентов вузов. М.: ТЦ «Сфера», 2001. 182 с.
2. Мамайчук И.И. Психологическая помощь детям с проблемами в развитии. СПб: Речь, 2001. 220 с.
3. Костина Л. Игровая терапия с тревожными детьми. Спб.: Речь, 2001. 160 с.
4. Спиваковская А.С. Психотерапия: игра, детство, семья. М.: Апрель Пресс, ЗАО. 1999. 304 с.

ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

*Яренчук Н.В.,
студентка 1-А
напрямку підготовки «Початкова освіта»
Луцького педагогічного коледжу
м. Луцьк, Україна
Науковий керівник Хомюк Н. В.
Викладач природничих дисциплін,
спеціаліст вищої категорії,
старший викладач*

Актуальність теми. Одне з головних завдань школи – всебічний розвиток та виховання особистості через формування в учнів бажання і вміння вчитися. Учителеві початкових класів необхідно викликати в учнів інтерес до знань, запалити вогник допитливості, навчити кожного з них вчитися. Інтерес є своєрідним центром активізації пізнавальної діяльності та розвитку молодших школярів, формування у них позитивного ставлення до процесу навчання та результатів своєї праці.

Дидактична гра - це один з методів для ефективного формування мотивації молодших школярів, адже серед сучасних здобувачів освіти в Україні поширюється актуальність застосування дидактичних ігор, для мотивації школярів у навчальній діяльності. Тому що саме мотивація відіграє важливу роль у ефективності навчальної діяльності, саморозвитку і самовдосконаленню.

У статті розкриваються особливості використання дидактичних ігор з метою мотивації в освітньому процесі молодших школярів у початковій школі, здійснено аналіз мотивації до навчання у початковій школі.

Ключові слова: дидактична гра, мотивація, молодші школярі.

Мета статті: вивчення особливостей застосування дидактичних ігор з метою мотивації молодшого школяра в освітньому процесі початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Сучасний період розвитку освіти в Україні характеризується значним впливом мотивації в освітньому процесі молодшого школяра. Тому, саме за допомогою різних методів, а саме дидактичних ігор можна викликати мотивацію в навчальному процесі, адже саме гра є важливою складовою в інтелектуальному розвитку школярів, що стимулює зацікавленість учасників процесом пізнання, сприяє підвищенню активності молодшого школяра, розвитку його творчого потенціалу, загального особистісного розвитку учнів.

Гра - явище багатогранне, вона навчає, розвиває, дає можливість відпочити. Дитинство без гри і поза грою є аномальним. У грі виявляються і розвиваються творчі здібності, уява, фантазія. Сучасна психологія визнає, що гра охоплює всі періоди життя людини. Це - важлива форма її життєдіяльності, а не вікова [2, с. 191].

Дидактична гра - це гра, спрямована на формування в дитини потреби в знаннях, активного інтересу до того, що може стати її новим джерелом, удосконалення пізнавальних умінь і навичок [4, с. 64].

Щоб вмотивувати та зацікавити дітей будь-якою діяльністю, внести у навчання яскраві позитивні емоції за допомогою гри, вчитель повинен сам стати учасником гри.

Мотив у навчанні - це пробудження, яке спрямовує діяльність учнів; активізуючи сила, одна із основних умов навчальної діяльності [1, с. 43].

З метою визначення чи присутня мотивація до навчання у школярів, було проведено анкетування учнів школи I-III ступеня. На основі даного анкетування можна зробити висновок, що бажання навчатися у молодших школярів у початковій школі: 20% низьке, 50% середнє, 30% високе.

Результати анкетування

Різноманітність дидактичних ігор створює широкі можливості для того, щоб вчитель міг підібрати саме таку гру, яка відповідатиме темі і меті уроку.

У початковій школі застосовують такі види дидактичних ігор:

- сюжетно-рольові;
- ігри-вправи;
- ігри -драматизації;
- ігри-конструювання;

Ігри на уроках в початковій школі можна використовувати для ознайомлення дітей з новим матеріалом та його закріплення, повторення раніше набутих знань, більшого і глибокого осмисленого засвоєння матеріалів, формування графічних умінь та навичок, розвитку основних прийомів мислення, розширення кругозору тощо. Систематичне використання ігор підвищує ефективність навчання [3, с. 34].

При організації дидактичних ігор необхідно дотримуватися таких правил:

1. правила гри повинні бути простими, точно сформульованими, доступними для розуміння молодших школярів.

2. гра не дасть належного ефекту, якщо дидактичний матеріал для неї дітям виготовляти складно, або його використання не зовсім зручне.

3. при проведенні гри, зв'язаної із змаганням команд, повинен бути забезпечений контроль за його результатами з боку всього колективу учнів або авторитетних осіб.

4. для дітей ігри будуть цікавими тоді, коли кожний стане її активним учасником.

5. якщо проводиться кілька ігор, то легкі і складні за змістом повинні чергуватися.

6. рухомі ігри повинні чергуватися із спокійними.

7. гру не слід припиняти і залишати незавершеною [2, с. 18].

На уроках слід використовувати ігри, які не займатимуть багато часу, але будуть ефективними для всіх учнів у класі. Наприклад, на уроках природознавства можна використовувати такі ігри: «Загадай – ми відгадаємо»,

«Що спочатку, а що потім», «Овочі і фрукти», «Хто де живе», «Знайти дерево за насінням».

Дидактична гра в усіх своїх видах виконує різні функції, але домінує мотиваційна; саме з цих позицій слід оцінювати її переваги порівняно з іншими методами навчання.

Висновки. Дидактичні ігри викликають мотивацію в молодших школярів в освітній процес, окрім того дидактичні ігри покращують розвиток пам'яті, уваги, кмітливості, вміння класифікувати предмети, порівнювати їх, узагальнювати, диференціювати. Тому, включаючи в освітній процес ігрові елементи, учитель стимулює пізнавальні можливості учнів.

У грі відбувається процес активізації усіх розумових здібностей. Дидактичні ігри є дієвим засобом засвоєння навчального матеріалу, формування умінь і навичок молодших школярів та прояву інтересу до навчання та пізнання.

Література:

1. Занюк С. С. Психологія мотивації / Навчальний посібник / С. С. Занюк К.: Либідь. 2002.-304с.
2. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів / О. Я. Савченко. - К. : Абрис, 1997. - С. 58-194.
3. Горбачова Н. Використання дидактичних ігор на уроках // Логопед. - 2011. - С. 31-34.
4. Самаруха Г. Дидактична гра - засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів // Шк. Бібл.-інформ.центр. Інформаційне забезпечення навчального процесу. - 2014. - С. 64.

ОБЛІК ЕКОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ У РОЗВИТКУ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ

Бойко О.В.,

*студентка хімічного факультету
Дніпропетровський національний
університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна*

За останні роки в географічній науці спостерігається зростаючий інтерес до екологічних проблем, викликаний якісними зрушеннями в масштабах і наслідках енерго-речового обміну між суспільством і природою. Сформована ситуація призвела до того, що екологічні чинники стали відігравати помітну роль в соціально-економічних процесах.

Настав час розробки наукових концепцій господарського розвитку окремих територій, коли будь-який вплив на природу вважається економічним лише в тому випадку, якщо він екологічний. Ніяких інших критеріїв не повинно бути, в іншому випадку шкідливий для людини дисонанс в природно-громадській взаємодії неминучий.

Природокористування та збереження природного середовища - дві сторони функціонально-генетично єдиного процесу. Звідси народжується можливість управління територіальними соціально-екологічними ситуаціями, перш за все, за рахунок усунення гострих суперечностей між суспільством і природою і створення оптимальних умов функціонування всіх компонентів біосфери [4].

У такого роду дослідженнях географічна наука набуває особливого значення, так як володіє значними можливостями для інтегрування природного і суспільного напрямків аналізу принципово різноякісних закономірностей, що виникають при взаємодії суспільства і природи.

Матеріальним носієм досліджуваних географією процесів є територіальні і акваторіальні комплекси.

Просторово-часові якісні зміни обсягу енерго-речового обміну між

природою і суспільством в межах окремих комплексів дозволяють висунути положення про формування єдиної еколого-економічної системи (ЕЕС), що розуміється як просторово-часова взаємозалежність і взаємозумовленість процесів, що протікають в економіці і природі.

У нашому уявленні ЕЕС складається з економічних (виробничих), соціальних і природних компонентів і зв'язків (потоків) між ними. Наприклад, мінеральні ресурси в надрах - запаси, річний обсяг їх видобутку - потік, а викиди нейтральні і шкідливі - результати природокористування - стік. Всі вони є компонентами ЕЕС. Обмін потоків зазвичай здійснюється не безпосередньо між запасами, а через сфери, в яких відбувається трансформація одних потоків в інші (виробнича, невиробнича і т.д.). Ці сфери також можна вважати компонентами (підсистемами), які функціонують у ЕЕС.

Функціонування ЕЕС супроводжується зміною стану її елементів, які є індикатором положення в системі. Формування еколого-економічних систем (вірніше усвідомлення цього процесу і закріплення його в поняттях) відбувається, коли людська діяльність погіршує екологічні характеристики природних елементів, довгий час залишалися стабільними. В основі цього процесу лежать відповідні екологічні порушення в біосфері та економіці. Основним поняттям характеристики ЕЕС є екологічне порушення [2]. Воно включає зміну природних характеристик будь-якого одиничного елемента ЕЕС:

- а) забруднення повітря техногенними викидами в атмосферу;
- б) надмірну розораність земель;
- в) скорочення виду внаслідок нерегульованого полювання і т.д.

Зміна характеристик одного елемента призводить до погіршення інших запасів, що входять в екосистему (забруднення ґрунту речовинами, які осідають з атмосфери; скорочення чисельності виду тварин внаслідок споживання виду попередньої ланки трофічного ланцюга і т. д).

Динаміка економіко-географічних характеристик природних запасів ЕЕС, обумовлена антропогенним впливом, її вплив на стан соціальних елементів являє собою природні чинники соціального розвитку. Найчастіше під

природними факторами мається на увазі забезпеченість сировинними, енергетичними, водними, ґрунтовими ресурсами. Особливостями сучасного етапу розвитку цих уявлень є те, що, по-перше, природні фактори придбали значимість, рівноцінну економічним чинникам - трудовим і матеріальним, а в решті випадків перевершують їх; по-друге, на перше місце висуваються власне екологічні фактори, які визначаються екологічною обстановкою в регіоні; по-третє, екологічні фактори стали діяти постійно і впливати не тільки на орієнтацію господарської діяльності в регіонах, а й на роботу функціонуючих виробничих об'єктів і якість життя населення [1].

«Екологізація» економіки на всіх рівнях привела до необхідності розробки економіко-географічного підходу до аналізу процесів взаємодії «природа-суспільство», включаючи:

- вивчення територіальної концентрації виробництва та інфраструктури в умовах науково-технічного прогресу значно ускладнюють всі аспекти взаємодії виробничих поєднань з елементами природного середовища;
- оцінку результату економічної діяльності не тільки з точки зору задоволення соціально-економічної, а й еколого-економічної потреби суспільства;
- облік наслідків антропогенного впливу на природу, не тільки на умови виробництва, але і на якість життя населення [2].

Інтенсифікація порушень екологічної рівноваги в еколого-економічній системі, зумовлена зростанням масштабів господарської діяльності, сьогодні досягла критичної позначки, що перемістило центр ваги в дослідженнях на екологічну компоненту взаємодії. Екологічний дисбаланс посилюється внаслідок інтенсивного розвитку несприятливих процесів - забруднення повітря, перетворення річок в канали стоку неочищених промислових і господарських вод, а також підтоплення, вторинне засолення, заболочування, дефляція, окислення і деградація ґрунтів, антропогенна ерозія та ін [3].

Отже, для вирішення еколого-економічних проблем необхідно комплексне географічне вивчення відтворювальних процесів в системі

«природа - суспільство». Воно повинно бути багатостороннім, що базуються на системному, географічному, динамічному і територіально-комплексному підходах, з урахуванням екологічних факторів.

В узагальненому вигляді еколого-економічний підхід дослідження ЕЕС повинен включати:

- визначення комплексу процесів, що виникають як у результаті спонтанного розвитку природи, так і в ході господарської діяльності на конкретній території;
- виявлення і картографування відтворювальних процесів системи «природа-суспільство»;
- встановлення та аналіз факторів-джерел розвитку несприятливих процесів і проведення їх екологічної паспортизації;
- визначення характерних рис еколого-економічних процесів (просторового розвитку, інтенсивності, тривалості прояву та інше).

Література:

1. Ковальчук І.П. Регіональний еколого-геоморфологічний аналіз / І. П.Ковальчук. – Львів: Інститут українознавства, 1997. – 440 с.
2. Степанов В.Н. Эконология – наука о гармонизации экономики и экологии. // Эконология: истоки, проблемы и перспективы. Сб. научн. Тр. АН Украины. Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований. Одесса. 1995. – С. 9-16
3. Тамбовцев Г.В. Еколого-економічне районування Запорізької області. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Географія-Вінниця, 2001. – Вип. II. – С. 143-150
4. Царик Л.П. Еколого-географічне краєзнавство: об'єкти, завдання, специфіка, зміст і структура / Регіональне географічне краєзнавство: теорія і практика. – Тернопіль, 2002. – С. 114-120

ВПЛИВ ВУГЛЕВИДОБУВНИХ ШАХТ ЛЬВІВСЬКО-ВОЛИНСЬКОГО БАСЕЙНУ НА СТАН ВОДНИХ РЕСУРСІВ

*Затхей О.Р.,
студентка магістратури
факультету хімії, екології та фармації
Східноєвропейський національний університет
ім. Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Підприємства вугільної промисловості мають істотний негативний вплив на різні компоненти навколишнього середовища: атмосферне повітря, земельні і водні ресурси, флору і фауну. В процесі виробництва гірських робіт як відкритим, так і підземним способом відбувається вилучення із землекористування і порушення земель, в тому числі сільськогосподарського і лісогосподарського призначення, забруднення шкідливими речовинами ґрунтового покриву на прилеглий до гірських відводів території. Відкачування шахтних кар'єрних вод призводить до зміни гідрогеологічного режиму підземних вод, що виражається в утворенні депресійних лійок, виснаженні запасів підземних вод водоносних горизонтів, в тому числі використовуваних як підземних джерел господарсько-питного водопостачання, зниженні рівня ґрунтових вод і, в деяких випадках висушування ґрунтового шару.

Для Львівсько-Волинського басейну вплив на річки району (Західний Буг та його притоки) скидів шахтних вод значно менший, ніж у Донбасі. Головними причинами зміни гідрологічних умов є просідання земної поверхні на підроблених шахтами територіях, підтоплення та заболочування земель через наближення до поверхні рівнів ґрунтових вод, забруднення частини земель відвальними породами та фільтрацією зі шламонакопичувачів і, як наслідок, забруднення ґрунтових вод, що дрениуються річками району [1].

Вугільні підприємства не беруть участь у підготовці питної води для централізованого водопостачання та задоволення технологічних і господарських потреб,

оскільки це питання не входить до сфери їх діяльності. Проблеми Міністерства енергетики та вугільної промисловості України відносно стану безпеки водних ресурсів держави пов'язані з мінімізацією впливу підприємств на навколишнє природне (водне) і соціальне середовище в зв'язку з об'єктивною потребою відкачування і скидання шахтних вод, що супроводжує видобуток вугілля.

Прискорення міграції забруднюючих речовин із ставків-накопичувачів в ґрунтово-рослинний шар призводить до забруднення ґрунтів і збільшення вмісту в них солей. Як наслідок, формуються ґрунти з різним ступенем і хімізмом засолення [2].

Посилення негативного впливу процесів вуглевидобутку на стан навколишнього середовища може відбуватися під час ліквідації нерентабельних шахт. При закритті шахт способом «мокрої» консервації затоплених мінералізованими шахтними водами відпрацьований шахтний простір стає джерелом надходження солей і різних забруднюючих речовин у підземні води та ґрунти. При цьому відбувається забруднення підземних вод, підтоплення, просідання і заболочування земної поверхні, а також локальні множинні надходження мінералізованих шахтних та забруднених стічних вод у поверхневі і підземні водні об'єкти [3].

Масштаби прояву процесів підтоплення поля шахти визначаються характером гідравлічного зв'язку між поверхневими та ґрунтовими водами, з одного боку, і затопленими виробками з іншого. При цьому було виділено 6 характерних випадків [4].

1. Гірничі виробки шахти, розташовані в безпосередній близькості від річки. Водонесні горизонти, які обводнюють виробки досліджуваного пласта, мають високу проникність і перетинають долину річки. Виходи шахтних вод на поверхню мають місце на низьких щодо заплави відмітках схилу. Активізація процесів підтоплення та затоплення (заболочування) відбувається на відносно обмежених площах, приурочених до заплави і нижніх частин схилів річкової долини.

2. Гірничі виробки, віддалені від потенційної області розвантаження (річкової долини), а водонесні горизонти, що їх обводнюють, мають низьку проникність і виходять на денну поверхню на значній відстані від річки.

Гідравлічний зв'язок гірничих виробок з поверхневими та ґрунтовими водами річкової долини є утрудненим. Розвантаження шахтних вод в річкову долину відбувається при значних перепадах напорів між рівнями шахтних і ґрунтових вод в алювії. Відповідно масштаби підтоплення та затоплення (заболочування) набувають більш широкого характеру і охоплюють не тільки заплаву й основу схилу, але і підвищені ділянки поверхні.

3. Практично всі пласти, що розроблялися ліквідованою шахтою, по всій відстані виходять на поверхню під четвертинні відкладення в заплаві річки або в безпосередній близькості від неї. Перетікання води в горизонти, які залягають нижче (пісковики, вапняки), здійснюється зверху вниз шляхом дощування.

4. Шахтні поля з пологим заляганням вугільних пластів знаходяться на значній відстані від області розвантаження (долини річки), гірський масив має великі значення фільтраційного опору. Загальне розвантаження затопленої шахти може здійснюватися через виробки одного або двох пластів, які своїми виробками знаходяться найближче до річки і мають з нею гідравлічний зв'язок.

5. Ті ж умови, що й у випадку 4, при цьому замкнуті ділянки відпрацьованих пластів з'єднуються з іншою частиною шахтного поля однією-двома збійками, які мають гідравлічний зв'язок між ними.

6. Ті ж умови, що і в двох попередніх випадках, але можна очікувати, що гідравлічний зв'язок може бути порушений, оскільки збійки дуже старі, а виробки перетинають потужні зони дроблення тектонічних порушень. У затопленій шахті в результаті зменшення міцності порід процесу здавлювання виробок гірським тиском посилюються [5].

Усі підприємства вугільної галузі щорічно розробляють програми природоохоронних заходів із захисту водних ресурсів на території їх розташування та впливу.

Тому погіршення гідравлічного зв'язку між окремими ділянками шахтного поля може відбуватися через різні інтервали часу після затоплення шахти. Активізація процесів підтоплення схилових ділянок, прилеглих до зони виклинювання шахтних вод, є наслідком підйому рівня ґрунтових вод на

знижених ділянках рельєфу та підпору потоку підземних вод на схилах [6].

Література:

1. Лівенцева Г. А. Особливості геологічної будови та перспективи подальшого освоєння Львівсько-Волинського басейну / Г. А. Лівенцева // Геологічний журнал. - 2015. - № 1. - С. 35– 44.

2. Екологічний паспорт Львівської області. Режим доступу: https://menr.gov.ua/files/docs/eco_passport/2017

3. Осадчий В. І. Ресурси та якість поверхневих вод України в умовах антропогенного навантаження та кліматичних змін (за матеріалами наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 31 травня 2017 р.) / В. І. Осадчий // Вісник Національної академії наук України. – 2017.– № 8.– С. 29– 46.

4. Павличенко А. В. Шляхи удосконалення природоохоронної діяльності вугледобувного підприємства / А. В. Павличенко // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2015. – № 49. – С. 297– 305.

5. Суярко В. Г. Перспективи очищення та захоронення технологічних та шахтних вод / В. Г. Суярко, О. А. Улицький // Донецький вісник наукового товариства ім. Шевченка. Точні науки. Техніка. Гірництво. – 2010. – Т. 29. – С. 83–86.

6. Попович В. В. Про порушення гідрогеологічного режиму гірничодобувних територій унаслідок закриття шахт / В. В. Попович // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.6. – С. 87-93.

ГІСОП ЛІКАРСЬКИЙ – ВИРОЩУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

*Ляшенко В.М.**старший науковий співробітник,**Куничак Г.І.,**кандидат с.-г. наук, старший науковий співробітник**Прикарпатська державна сільськогосподарська станція**Інституту сільського господарства**Карпатського регіону**м. Івано-Франківськ*

Гісоп лікарський (*Hyssopus officinalis* L.) багаторічна трав'яниста рослина родини губоцвітних (*Lamiaceae*). Росте він у вигляді невеликого куща, заввишки від 30 до 90 см та діаметром 90–140 см.

Коренева система рослини стрижнева, дерев'яниста з добре розвиненими розгалуженнями. Стебло гісопу прямостояче, чотиригранне, короткоопушене, розгалужене, дещо здерев'яніле біля основи. Листки ланцетовидні або лінійноланцетовидні, цілокраї, короткочерешкові, майже сидячі. Зверху листки темно зеленого кольору, знизу сірувато-зеленого, з обох сторін покриті залозистими волосками, в яких накопичуються ефірні олії.

Квітне гісоп з червня до жовтня. Квіти неправильні, двостатеві, віночки яскраво-синього, рожевого або білого кольору. Суцвіття переривчасте, колосовидне. Плід розпадається на чотири тригранні однонасінні горішки, продовгувато-обернено яйцеподібної форми [1, с. 234].

Гісоп чудова лікарська, пряна, декоративна, ароматична та медоносна рослина.

Батьківщиною гісопу є середземноморське узбережжя Азії та Європи. Культурні й дикі форми гісопу лікарського зустрічаються в Північній Америці. В Західну Європу він був завезений монахами-бенедиктинцями, де гісоп набув поширення. У природних умовах зустрічається в південних і східних широтах європейської частини, на півдні Західного Сибіру, Середньої, Малої і

Центральної Азії, біля підніжжя Альп, Кавказу і Карпат. В Україні зустрічається в Криму, вздовж верхньої і середньої течії Дніпра [2, с. 107-110].

Використання

У гісопу є багато корисних властивостей, що обумовлює його широке використання. З давніх-давен він відомий як ароматична і лікарська рослина. В культурі гісоп лікарський відомий близько 1000 років.

На даний час його вирощують в більшості як ефіроносну рослину в країнах Південної та Центральної Європи.

В Україні цю рослину вирощують на невеликих площах переважно як ефіронос та медонос. Дедалі частіше його площі збільшуються, особливо на півдні та заході.

Трава гісопу лікарського містить ефірну олію (0,6-1%), флавоноїди (0,9%), триптеніві кислоти (урсулову і олеанолову), дубильні і гіркі речовини, смоли, камедь і барвники.

Ефірна олія гісопу – одна з найдорожчих ефірних олій. Для отримання 1 мл ефірної олії йде від 900 до 1200 г трави гісопу.

Ефірна олія представляє собою рідину зеленувато-жовтого кольору з сильним скипидарним запахом.

Ефірна олія, яку отримують з гісопу, застосовується у медицині, лікерному виробництві, парфумерії та кулінарії.

Вважається, що в суцвіттях синього кольору міститься більша кількість ефірної олії, ніж в гісопу з рожевими та білими квітками.

З давніх-давен гісоп широко застосовувався в багатьох країнах Європи й Азії як прянощі, в кулінарії і лікарська рослина в народній медицині.

Згадки про рослину зустрічаються в Біблії.

Гісоп – трава очищення. "Окропи мене гісопом і очищуся: омий і стану білішим від снігу" [3, с. 371-377].

Застосування в харчовій промисловості

Основне призначення гісопу – харчове. Молоді стебла, листя і квіти, свіжі і сушені використовують для ароматизації страв і закусок.

Свіжі і сушені листки і квіти використовують як прянощі для супів, соусів та м'ясних страв. Гісоп є чудовою приправою, оскільки він має приємний смак та аромат, до того ж поліпшує апетит та травлення. Додають його до страв з бобових, салатів, при засолюванні огірків та томатів. В салати, супи, фарші, паштети, овочеві страви додають свіжу зелень гісопу.

Екстракт гісопу є незамінною складовою в приготуванні знаменитого лікеру "Шартрез".

Також важливе місце він займає в дієтичному харчуванні.

Використовується трава і верхівки рослини, які зрізують двічі за літній сезон.

Гісоп, як медонос

Гісоп лікарський є одним з найкращих медоносів, так як його квіти виділяють багато нектару і пилку. Тому ця рослина входить в склад кормової бази бджільництва і вирощують її на пасіках.

Мед з гісопу дуже ароматичний, високої якості і відноситься до кращих сортів. Його медопродуктивність у перший рік життя становить 70-85 кг, а в наступні роки збільшується до 175-190 кг. Медує гісоп з липня по вересень. Мед з нього має біло-сірий колір. Отримують не тільки мед а і велику кількість пилку. Гісоп, посаджений поруч з грядками огірків та інших рослин, які запилюються бджолами, приваблює бджіл та сприяє їх запиленню. З іншого боку, оскільки гісоп приваблює бджіл, не рекомендується висаджувати його вздовж доріжок, біля ігрових площадок дитячих садочків.

Використання гісопу в медицині

Трава гісопу є найдавнішою лікарською рослиною, яку застосовували для лікування хворих ще Гіпократ і Діоскорид. Її вирощували стародавні римляни біля своїх поселень для церемоніальних та лікарських цілей.

На даний час в Болгарії, Румунії, Швеції, Німеччині лікарські властивості гісопу офіційно застосовують у фармакопеї. У нашій країні він використовується у народному лікуванні. Препарати з гісопу виявляють антисептичну й спазмолітичну дію. Використовують траву у вигляді настоїв, відварів чаїв при

захворюванні органів дихання, шлунково-кишкових захворюваннях, анемії, неврозах, ревматизмі, запаленні очей, при пітливісті, для лікування забитих місць, синців, ран та екзем, для заспокоювання нервової системи.

У своєму складі гісоп має ефірну олію, дубильні речовини, містить бактерицидні речовини, багатий аскорбіновою кислотою.

Гісоп, як декоративна рослина

Гісоп є оригінальною декоративною рослиною, яка широко використовується в ландшафтному дизайні. Бутони і суцвіття гісопу розпускаються не одночасно і рослина має довго привабливий вигляд. Сині, білі та рожеві свічки суцвіття гісопу створюють різнобарвну палітру, якою можна милуватись до пізньої осені. Ця рослина цвіте з кінця квітня до початку жовтня. Окремі квіти цвітуть близько тижня і постійно змінюються новими, що розцвітають, зберігаючи декоративність суцвіття довший час. Особливо цінна властивість гісопу, як декоративної рослини, залишатися зеленим і в зимовий період.

Густі, компактні кущики гісопу використовують для невисокої живої огорожі, яка розділяє різні зони саду. В ландшафтному дизайні має ефектний вигляд при формуванні трав'яної спіралі на штучному, чи природному пагорбі. Для формування густих кущів з рясним цвітінням пагони гісопу восени обрізають на висоті 10-15 см.

Вирощування

Рослини гісопу не дуже вибагливі до умов вирощування, але краще ростуть на легких родючих ґрунтах. На одному місці гісоп вирощують 5-7 років. Під посадку підбирають ділянки, які добре освітлені сонцем з легкими не перезвоженими ґрунтами.

Оскільки у природних умовах гісоп росте на схилах вапнякових гір, то для нього більше підходить ґрунт з лужною реакцією.

Попередники під гісоп вибирають виходячи з того, щоб ділянку очистити від кореневищ, коренепаросткових та інших небезпечних бур'янів. Знищення цих бур'янів забезпечують чисті та зайняті пари.

Обробіток ґрунту. При вирощуванні гісопу основний обробіток ґрунту

повинен бути спрямований на очищення ґрунту від бур'янів і створення глибокого водопроникного орного шару. Після збирання попередника, для знищення однорічних бур'янів, проводять перше лушення дисковими лушильниками на глибину 6–8 см. Для боротьби з коренепаростковими бур'янами проводять повторне лушення лемішними лушильниками на глибину 10–12 см. Оранку на глибину 25–27 см проводять через 2–3 тижні після повторного лушення. На ґрунтах з неглибоким орним шаром орють на повну його глибину. Під оранку вносять 20–30 т/га гною.

Весною, за настання фізичної стиглості ґрунту, проводять закриття вологи боронуванням важкими, або середніми зубовими боронами у 2 сліди, щоб добре розпушити верхній шар ґрунту.

При цьому призупиняється капілярне підняття і інтенсивне випаровування вологи, покращується водноповітряний режим ґрунту. Далі проводять 1-2 культивуації для розпушування і вирівнювання ґрунту та знищення сходів бур'янів. Передпосівний обробіток рекомендується проводити комбінованими агрегатами для якісної підготовки ґрунту до сівби дрібного насіння гісопу.

Розмноження гісопу. Розмножується гісоп насінням та вегетативним способом (поділом куща, відрізками коренів, живцями).

Насіння гісопу лікарського проростає при температурі 6–8 °С. Оптимальна температура для росту й розвитку 18–25 °С.

За вирощування гісопу розсадним способом, висівають насіння в парниках у березні–квітні. З утворенням 5–6 справжніх листків рослини пересаджують на постійне місце.

У відкритий ґрунту насіння гісопу висівають у квітні–травні. Спосіб висіву насіння – широкорядний, із шириною міжрядь 45 або 70 см. Норма висіву насіння складає 3–5 кг/га. Сходи рослин з'являються через 10–20 днів після посіву, залежно від погодних умов. Ґрунт має бути дуже добре вирівняний тому, що насіння гісопу дуже дрібне і глибина загортання його має бути не більше 1–1,5 см. Одразу після сівби ґрунт прикотковують для вирівнювання, ущільнення та отримання рівномірних сходів.

Щоб посіви гісопу на початку вегетації не забур'янювались при сівбі додають насіння маячної культури, яка швидко сходить і за її рядками можна провести перше міжрядне розпушування [4, с. 93-95].

Догляд за посівами полягає у підтримуванні ґрунту в пухкому і чистому від бур'янів стані. Це забезпечує проведення 3–4 міжрядних обробітків, починаючи, коли позначаються рядки, або відразу після того, як рослини приживуться і потім по мірі необхідності – при масовій появі бур'янів, ущільненні ґрунту та два–три міжрядні обробітки після скошування.

Також проводять за потреби, одну дві ручні прополки в рядках. На другий і послідуєчі роки експлуатації плантації перший міжрядний обробіток проводять якомога раніше.

За розсадного способу розмноження рослини гісопу зацвітають у перший рік життя. Особливо швидко розвиваються рослини, які розмножуються весною вегетативним способом–поділом куща. З кожної маточної рослини можна отримати 15–20 живців, які висаджують глибше, ніж ріс материнський кущ.

Перевага розсадного способу як і вегетативного розмноження є те, що більшість рослин зацвітають у перший рік закладки плантації.

В зв'язку з тим, що гісоп добре розмножується самосівом він може бурхливо розростатися та ставати агресором, захоплюючи чужу площу.

На одному місці гісоп лікарський може рости понад 20 років, але максимальна продуктивність культури складає 5–6 років.

Збір і заготівля

Збирання гісопу починають з другого року вирощування. Період збирання залежить від напрямку використання гісопу.

Збирання урожаю в більшості починають проводити у червні–липні у фазу початок – масове цвітіння пагонів. У роки, коли температура повітря та вологість ґрунту є сприятливою, можливий другий укіс, який проводять у серпні–вересні.

Як лікарську сировину, збирають гісоп на початку цвітіння. При цьому зрізують верхню частину стебла (18-20 см) і сушать на сушарках при температурі – 30–40 °С, або в затінку розстилаючи тонким шаром. Вихід сухої

речовини складає 18–20 % при вологості, яка не має перевищувати 13% [5, с. 25-26].

Для використання в харчовій промисловості гісоп збирають протягом всього літа: листки, квіти, молоді пагони, як для використання в свіжому вигляді так і для висушування.

Для одержання ефірної олії гісоп збирають починаючи з другого року життя під час повного цвітіння, коли рослина містить максимум ефірної олії, зрізуючи верхівки стебел до 20 см завдовжки.

Для бджільництва найкраще використовувати плантації гісопу призначені для збору насіння, яке досягає всередині серпня.

При використанні на насіння стебла зрізують і зв'язують у пучки, які підвішують вниз верхівками над підстилкою (папером, полотном). При цьому дозріле насіння висипається само на підстилку. Схожість його зберігається 3–4 роки.

Найвідомішими з сортів гісопу лікарського є Атлант, Акорд, Аметист, Відрадний Семко, Іній, Маркіз, Рожевий туман. Також популярністю користуються сорти гісопу лікарського Рожевий фламінго, Світанок, Лікар.

Прикарпатською сільськогосподарською дослідною станцією проводять дослідження по завданню "Інтродукувати та поповнити колекції генофонду малопоширених овочевих, пряносмакових та пряноароматичних культур.

У 2018 році в колекції продовжувалося вивчення 6 місцевих зразків гісопу другого року вирощування. Серед досліджуваних зразків гісопу за ознакою висота рослин виділилися місцеві форми походження з України – 3 зразки (UKR 075:00499; UKR 075:00501; UKR 075:00498). Тривалість вегетаційного періоду в досліджуваних зразків гісопу – 207 днів, у зразка UKR 075:00498 – 204 дні.

За ознакою урожайність насіння з 1 м² серед досліджуваних зразків гісопу кращими виявилися зразки: UKR 075:00499 (8,8 г/м²); UKR 075:00498 (11,6 г/м²), у сорту-стандарту Атлант урожайність – 8,3 г/м².

За результатами проведених досліджень встановлено, що серед досліджуваних 6 зразків гісопу третього року вирощування за ознакою висота рослин виділилися 2 місцеві зразки: UKR 075:00438; UKR 075:00440. Варіювання

висоти рослин у цих зразків від 80,2 до 81,7 см, у сорту-стандарту Атлант – 80 см. Тривалість вегетаційного періоду досліджуваних зразків гісопу 209 днів.

За ознакою урожайність насіння з 1 м² серед досліджуваних зразків гісопу кращими виявилися зразки: UKR 075:00440 (12,2 г/м²); UKR 075:00441 (12,4 г/м²); UKR 075:00442 (15,8 г/м²), у сорту-стандарту Атлант урожайність – 11,7 г/м².

За ознакою маса 1000 насінин виділилися зразки UKR 075:00441 (1 г), UKR 075:00442 (1,1 г).

За результатами проведених досліджень встановлено, що досліджувані зразки гісопу за вирощування в умовах Прикарпаття не поражувалися хворобами та шкідниками, адже ці культури не вирощуються на великих площах, тобто вони є малопоширеними, що певною мірою забезпечує їх захист від ураження хворобами та шкідниками.

Щорічно дослідна станція поповнює генофонд малопоширених овочевих, пряносмакових та пряноароматичних культур новими зразками, до Національного сховища передано 52 зразки насіння гісопу.

Отримані результати свідчать про необхідність і можливість культивування гісопу для науково-дослідних цілей та практичного використання.

Література.

1. Жарінов А.І., Остапенко А.І. Вирощування лікарських, ефіроолійних, пряносмакових рослин: Навчальний посібник / К.: Вища школа, 1994. – С. 234.
2. Муленкова Е.Г. 2012. Флористические находки на Юго-Востоке Украины. Промышленная ботаника 12: С. 107–110.
3. Шибко А.Н. 2011. Биоморфологические особенности семян *Hyssopus officinalis* L. при возделывании в условиях Предгорного Крыма. Ученые записки ТНУ им. В.И. Вернадского. Серия «Биология, химия» 24/63 (4): 371–377.
4. Zawiślak G. 2013. Morphological characters of *Hyssopus officinalis* L. and chemical composition of its essential oil. Mod. Phytomorphol. 4: 93–95. Бойко А.В., Остапко В.М., Приходько С.А.
5. Гоменюк Г.А, Даниленко В.С., Гоменюк И.И., Даниленко И.В. 2001. Практическое применение лекарственных сборов: справочник. А.С.К., Киев.

ГІДРОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА БАСЕЙНУ РІЧКИ ІКВА

*Павлюк К. М.,
магістр факультету
хімії, екології та фармації
Східноєвропейський національний
університет імені лесеї України
м. Луцьк, Україна*

Ефективний розвиток людства перебуває у прямій залежності від кількості та якості доступної води. Проте розвиток цивілізації в усіх куточках планети поступово призвів до значного забруднення водних ресурсів. Найбільш шкідливого впливу на діяльність населення зазнали і продовжують зазнавати екосистеми малих річок. На даний час, на території України більшість малих річок зазнали спрямлення, стали мілководними, їх стан оцінюють як критичний.

Річка Іква відіграє значиму роль у водопостачанні Рівненщини, її протяжність територією області становить 93 км, вздовж берегової лінії річки розташовано 26 населених пунктів, у тому числі райцентр, підземні води криниць та свердловин, які пов'язані з цією водною артерією.

Іква – річка в Україні, що протікає на території Бродівського району Львівської області, Кременецького району Тернопільської області та Дубенського і Млинівського районів Рівненської області. Річка належить до басейну річки Стир і є її правою притокою першого порядку. Територія басейну розташована в межах Східно-Європейської рівнини, яка в минулому неодноразово піддавалася впливу материкового зледеніння та супроводжуючих його водно-льодовикових та алювіальних річкових потоків.

Річку Іква відносять до малих річок, її довжина становить 155 км, а площа басейну - 2250 км². Річка бере початок у селі Черниця, верхня частина річки коритоподібна, з крутими схилами, нижче її ширина становить понад

5 км [3]. «Заплава здебільшого двостороння, на окремих ділянках заболочена, від 100-200 до 650 м [1]». Річище слабо звивисте, місцями зарегульоване ставками і водосховищами. Ширина річища сягає від 5 до 25 м, глибина 0,5-2,2 м, похил річки становить 0,89 м/км. Максимальна витрата води - 77 м³/с, а пересічна дорівнює 5,5 м³/с.

В межах Львівської області річка протікає 23 км у субширотному напрямку з односторонньою заплавою, що тяжіє до південного берега. Річище слабо звивисте, шириною 2,5-4,0 м, глибиною 0,5-1,7 м. Абсолютна відмітка води на вході річки Іква у Тернопільську область – 267 м.

На території Кременецького району Тернопільської області річка Іква утворює свою долину довжиною в 40 км. На частині долини до с. Борщівка вона зберігає субширотний напрямок, а згодом стрімко повертає на північний схід і в районі с. Шепетин входить на адміністративну територію Дубненського району Рівненської області. Долина річки розширюється в районі впадання першої лівої притоки біля с. Раславка і правої біля с. Лопушне. Заплава стає двохсторонньою і досягає 350-470 м. Починаючи від с. Борщівка р. Іква сформувала першу надзаплавну терасу.

В межах, Дубненського і Млинівського районів Рівненської області довжина річища річки Іква становить 93 км. На даному проміжку в річку впадає 18 приток [2].

Мінімальний стік річки формується, в основному, за рахунок підземного живлення, яке визначається місцевими гідрогеологічними і кліматичними умовами, характером підстилаючої поверхні та господарською діяльністю людини. Мінімальний середньомісячний модуль стоку 97% забезпеченості в літньо-осінній та зимовий періоди в межах 0,88-1,18 л/с км² в смт. Млинів.

Млинівське водосховище розташоване на річці Іква, на відстані 52 км від місця впадіння Ікви в річку Стир, поблизу смт. Млинів.

Площа водозбору водосховища становить 1980 км², об'єм води – 6,55 млн. м³. Довжина водосховища – 7 км та охоплює населені пункти, у яких проживає близько 8 тис. осіб.

Водосховище утворене шляхом каптажу річки і вважається сильно зміненою водоймою. У районі м. Дубно річка перекрита в кількох місцях та з'єднана з комплексною каналною системою дренажної системи річка Іква (для боротьби із повенями, здійснення робіт із меліорації для формування сільськогосподарських угідь). У районі сіл Підлужжя, Семидуби річка Іква розсікає Волинську лесову височину і в районі с. Торговиця впадає в річку Стир, яка є правою притокою річки Прип'ять і належить до басейну річки Дніпро.

Основними водокористувачами в басейні річки є комунальне господарство міст, сільське господарство, в тому числі, гідротехнічні осушувальні меліорації, промисловість, гідроенергетика. Джерелом води питної якості в основному є підземні води, які рівномірно поширені по всьому басейну. На переважній території якість підземної води хороша, але на деяких ділянках вона забруднена нітратами та пестицидами. Забруднення підземних вод пов'язане з наявністю неупорядкованих складів отрутохімікатів, сміттєзвалищ, порушення агротехнічних норм внесення мінеральних добрив.

Основним джерелом забруднення вод річка Іква є скиди стічних вод промислових та комунальних підприємств, поверхневий стік, що формується з урбанізованих територій і сільськогосподарських угідь, та містить значну кількість забруднюючих речовин.

Література:

1. Кононюк В. П. Особливості гідрографічної мережі Повчанської височини /

В. П. Кононюк, В.О. Фесюк // Науковий вісник Херсонського державного університету Серія : Географічні науки. – 2017. – Вип. 6. – С. 147–151.

2. Малі річки України / за ред. А. В. Яцика. – К. : Урожай, 2004. – 296 с.

3. Романенко, В. Д. Основы гидроэкологии: учебник для вузов / В. Д. Романенко. – Киев: Генеза, 2004. – 664 с.

ПРОБЛЕМА МИСЛЕННОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ В ФІЗИЦІ

*Пастернак Р.М.,**доцент кафедри фундаментальних наук**Луцький національний**технічний університет**м. Луцьк, Україна*

Пояснення і розуміння багатьох процесів і явищ, а також фундаментальних уявлень про природу Всесвіту ґрунтується на мисленному експерименті. Цей мисленний експеримент як правило проводився кимось давним-давно і з тих пір не переглядався, зважаючи на нові відкриття, просто переписуючись з підручника в підручник. Ситуація ускладнюється стиранням грані в умах людей між мисленним і реальним експериментом.

Коректна постановка експерименту та інтерпретація його результатів – основа його достовірності. Це правило повинно стосуватися також і мисленного експерименту. На практиці ж аналіз значної частини мисленних експериментів показує, що вони були зроблені “з кінця”, тобто спочатку формулюється тезис, який доводять, потім знаходять об’єкт і процес, які мають “довести його вірність”. Ось чому постає питання довіри до останнього.

Навіть те, що Земля кругла – і те треба перепроверити. Які ми маємо докази цього? На жаль, найпростіший широко розтиражований експеримент з появою корабля з-за горизонту виявився “мисленним”, ще й з неправильним висновком. Поява над горизонтом спочатку верхньої частини корабля, а згодом, при його наближенні, корпусу показує тільки місцеву випуклість поверхні, а не кулястість Землі в цілому, причому додатковою умовою тут є оптична однорідність атмосфери. В реальності неоднорідності атмосфери заважають чітко побачити далекий об’єкт з малим кутовим розміром, тому можна спостерігати появу всього корабля зразу, чому є багато підтверджуючих відео в мережі Інтернет. Цим і користуються люди, які просувають “альтернативні теорії”, бо проста людина має

не так багато можливостей самостійно пересвідчитись в кулястості Землі, а шкільний підручник “бреше”.

Візьмемо реальний задокументований (в тому числі на відео) експеримент Штерна з визначення швидкості руху молекул. Результатом експерименту є розмивання сліду і його зміщення при збільшенні швидкості обертання установки. Інтерпретація цього явища не викликає сумнівів, а от висновки про розподіл за формулою Максвелла передчасні. Опис експерименту рідко захоплює питання аналізу розподілу атомів срібла в розмитому сліді, та й тут обмежується посиланнями на вимірювання товщини шару або використання “вловлювачів”, які б реєстрували цей розподіл.

При описі експерименту в науковій статті необхідно вказувати навіть модель вимірювального приладу для того, щоб інші вчені могли його повторити і підтвердити (чи заперечити – то вже як повезе). В описах досліду Штерна цього ніхто не робив. Заміряли товщину – і все. вірте нам! А міряти товщини металевих плівок (та ще й на підкладці) – задача складна і не в кожній лабораторії її можна вирішити.

І навіть теорія відносності, на якій зараз базується вся нова частина фізичних відкриттів, має ту ж проблему. Приклад – експеримент під назвою “Відносність одночасності”. До цих пір він залишається мисленням, хоча вже є технічні можливості (і досить недорогі) його верифікації. Розтиражований практично в кожному підручнику, де згадується теорія відносності Ейнштейна, він має суттєвий мисленний недолік. Система координат прив’язується до умовно нерухомої землі, тому поки світло з обох кінців поїзда досягне його середини, він зміститься – і вже середина поїзда буде не точно напроти середини, відміченої на рейках. З цього робиться закономірний висновок, що два сигнали надійдуть до датчиків на поїзді (умовно рухомій системі) в різний час, а до датчиків на землі (умовно нерухомій системі) одночасно. Але при цьому мисленний експеримент користується принципами механіки Ньютона, нехтуючи твердженням Ейнштейна, що світло у всіх системах відліку (у вакуумі звичайно ж) поширюється з однаковою швидкістю незалежно від швидкості спостерігача і джерела світла. Як

тільки два промінчики світла утворились біля обох кінців поїзда, вони тут же повинні розглядатися в умовно рухомій системі. Наслідком цього повинно бути їх одночасне надходження до чутливих елементів в центрі поїзда і констатація одночасності їх надходження. В цій же системі відліку датчики, розміщені на землі, в момент фіксації сигналу будуть зміщені відносно датчиків на поїзді, отже в умовно рухомій системі робиться висновок про неодноразність надходження сигналу до датчиків на землі. Даний парадокс одночасності-неодноразності чомусь не згадується взагалі, хоча мисленний експеримент давно потребує верифікації реальним експериментом.

Отже, проблема мисленного експерименту не просто існує, вона поглиблюється з часом, ставлячи під сумнів достовірність наукових даних, а відповісти по суті нічого, бо для цього потрібно ставити реальний експеримент, який в свою чергу не повинен базуватись на висновках, почерпнутих з інших мисленних експериментів.

УДК: 911

Природничі науки

ПРИРОДНІ ОСОБЛИВОСТІ ОЗЕР ДЛЯ ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ У МАНЕВИЦЬКОМУ РАЙОНІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Поторась О.В.,

студент географічного факультету

Мельнійчук М.М.,

кандидат географічних наук

доцент кафедри фізичної географії

Східноєвропейський національний

університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Постановка проблеми. Озера Маневицького району різноманітні за площею, глибиною і походженням. На сьогодні є важливим дослідження та аналіз їх природного стану. Враховуючи в останні роки популяризацію туризму та рекреації, необхідно правильно використовувати водні ресурси району. А саме

облаштувати відпочинкові зони на берегах озер, організувати еко-стежки. Утворення нових туристичних зон відпочинку надасть нові надходження до місцевих бюджетів.

Мета дослідження – проаналізувати природні особливості озер Маневицького району.

Результати дослідження. Маневицький район багатий на водні ресурси. На території району знаходяться 25 озер, 22 річки і 145 ставків. Більшість озер Маневицького району карстового походження. Вода в озерах чиста і прозора. Озера належать переважно до басейнів річок Стир, Стохід, Кормин.

Найбільша кількість озер розташована на півночі району. Площа озер досить різна – від кількох до десятків гектарів. Глибина озер може сягати 12 метрів. Найбільшими за площею водного дзеркала є озера: Найбільші з них: Охнич, Тросне, Віно, Гривенське, Біле, Глибоке, Черемське.

Озеро Охнич – найбільше озеро Маневицького району. Знаходиться в східному напрямку від села Замостя серед соснового лісу. Площа водного дзеркала становить 37,7 га, середня глибина 2,5 метра. Озеро живиться підземними водами навколишніх боліт, а також з чотирьох джерел які є на південному березі. Назва озера походить від міфічного охоронця лісів – Ох. Тут водяться: короп, щука, що приваблює затятих рибаків зі всього району [1].

За два кілометри від села Карасин розкинулося мальовниче озеро Тросне. Площа водного дзеркала становить 22 га, максимальна глибина - 4 м [5]. Влітку воно збирає на своїх берегах численну кількість відпочиваючих. На західному березі до послуг туристів облаштований пляж, та декілька турбаз, якими можна скористатися за попередньою домовленістю. Любителям риболовлі пощастить упіймати: карася, коропа, щуку, окуня.

Цікавим об'єктом для туру вихідного дня є озеро Глибоке. Озеро знаходиться за два кілометри від села Прилісне в північно-західному напрямку. Озеро Глибоке – типова водойма карстового походження з холодною, прозорою водою і численними джерелами. Глибина – 5 м, площа водного дзеркала – 9 га. Як і багато поліських озер, Глибоке має високий вміст гліцерину [4]. Багате

озеро і на фауну. Тут водяться цінні промислові види риб: короп, щука, лящ, зустрічаються раки. Східний берег – улюблене місце для відпочинку жителів навколишніх сіл. Тут облаштовані місця наметового туризму, є два пірси для пірнання. Також на території є будиночок лісника. Любителі комфорту можуть ним скористатись попередньо домовившись у Городоцькому лісництві.

Озеро Віно розташоване за 2,5 км від села Градиськ в південно-східному напрямку. Озеро має форму вісімки та знаходиться серед ялинового лісу. Площа водного дзеркала становить 18,5 м², максимальна глибина сягає 11 метрів [3]. Любителям риболовлі пощастить впіймати: карася, коропа, лина, щуку, плотву.

Озеро Гривенське розташоване поблизу села Лишнівка. Для потреб сільського господарства та рибництва озеро Гривенське було одамбоване. Площу було збільшено до 48,0 га. В управлінні водних ресурсів озеро тепер обліковується як Гривенське водосховище, або Лишнівське водосховище. Біля озера є система шлюзів. За радянських часів ця місцевість була осушена меліорацією, та озеро майже зникло. Раніше тут було болото, зараз пасовища з каналами. Озеро в діаметрі близько 500 м на 800 м [6].

Озеро Біле розташоване на захід від озера Тросне серед соснового лісу. Площа водного дзеркала – 7,8 га, максимальна глибина – 12 метрів [5]. Любителям риболовлі пощастить впіймати: карася, окуня, щуку. Вільний підхід до водойми тільки з одного боку, є облаштовані місця наметового туризму та розведення вогнища.

Озеро Черемське знаходиться за 6,5 км в північному напрямку від с.Замостя. Площа водного дзеркала – 8 га, глибина – 6 метрів. Назва озера походить від назви болота. Озеро розташоване на території Черемського заповідника. Тут діє декілька туристичних маршрутів та екологічних стежок для активних відпочивальників [2].

Унікальним гідрологічним об'єктом не лише для Маневицького району, але і для всього Волинського Полісся є «Оконські джерела», які не замерзають протягом року. Це місце потужного виходу на поверхню землі кришталево

чистих артезіанських вод з середньорічною температурою 9,2° С. Площа становить 0,53 га.

Висновки. Більшість озер Маневицького району карстового походження, вони невеликі за площею, із відносно незначною глибиною. Дно озер у мілководній частині піщане і тільки місцями мулисте. Береги піщані, на деяких ділянках заболочені та вкриті водно-болотною рослинністю. На берегах озер створені умови для туризму та рекреації населення, що дає нові надходження до місцевих бюджетів.

Література:

1. Озеро Охнич – Інфо GoldFishNet [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://goldfishnet.km.ua/map/place-info/698>
2. Озеро Черемське | Маневиччина туристична [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://manevychi-tourism.com.ua/portfolio-item/ozero-cheremske/>
3. Озеро Віно | Маневиччина туристична [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://manevychi-tourism.com.ua/portfolio-item/ozero-vino/>
4. Озеро Глибоке | Маневиччина туристична [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://manevychi-tourism.com.ua/portfolio-item/ozero-gliboke/>
5. Озера Маневиччини [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://manadm.gov.ua/manevychchyna-turystychna/item/3487-ozera-manevychchyny>
6. Озеро Гривенське | Федерація риболовного спорту Волинської області [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rybalka.lutsk.ua/ozera-volynskoj-oblasti/ozero-hryvenske>

ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА НАПИСАННЯ ФРАНКОВОЇ ПОВІСТІ «ВОА
CONSTRUCTOR»

*Бренич С. О.,
студентка IV курсу,
факультету філології, ОР бакалавр,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет ім. В. Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна*

Актуальність дослідження зумовлена потребою поглиблення ідейно-естетичного аналізу твору «Воа constrictor», необхідністю вивчити стадії еволюції естетичної свідомості І. Франка, а також посиленням інтересу до пошуків генези написання повісті, необхідністю заглиблення у причини та історично-соціальні передумови написання твору.

Мета роботи – простежити динаміку еволюції естетичної свідомості І. Франка. Об'єктом дослідження є текст повісті «Воа constrictor». Предмет – індивідуальна наратологічна стратегія письменника, поетикальні риси натуралізму та реалізму, вживлені в художню структуру тексту.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали праці І. Басса, З. Гузара, Р. Голода, Т. Денисової, І. Денисюка, В. Миловичова, присвячені вивченню теоретичних аспектів стилю, а також окремі дослідження, присвячені творчості І. Франка (Р. Голода, З. Гузара, Т. Гундорової).

“Воа constrictor” (1878р.) – один із вершинних творів Івана Франка, перший натуралістичний твір, у якому автор заглиблюється у питання психофізіології, згубного прагнення людини до золота і влади. Саме у цьому творі автор уперше в нашій літературі висвітлив початкові форми революційної боротьби та стихійне пробудження соціальної свідомості українських робітників.

У 1884 році повість вийшла окремим виданням під назвою: «Воа constrictor. Повість Івана Франка» (Накладом редакції «Зорі». Львів, 1884). У

час виходу першої редакції «*Voas constrictor*» І. Франко працював у журналі «Зоря», і видання повісті здійснювалось, відповідно, за безпосередньою участю письменника. У 1905 – 1907 роках Іван Франко повернувся до роботи над повістю, у результаті чого з'явилася нова редакція твору. Ця редакція має істотні відмінності від попередніх публікацій.

Що ж стосується самого задуму написання правдивої повісті з життя бориславських робітників, то він, як не дивно, пов'язаний із назвою однойменного маловідомого роману німецького письменника-романіста К. Шпіндлера. Це відкриття стало свого часу сенсаційним у дослідженні генези Франкової повісті. Стає зрозумілим, що Іван Франко, займаючись перекладами, зокрема й німецькомовних творів, зацікавився романом К. Шпіндлера. Щоправда, сюжетної близькості між цими двома творами немає.

Упродовж тривалого часу знайти твір Шпіндлера, щоб зіставити сюжети, композиційні особливості, було надзвичайно важко, навіть, сказати б, «поза межами можливого». Адже ця книга мала дивовижну здатність зникати з книгосховищ спочатку Львівського, а потім Чернівецького університетів.

Знайти згадку щодо правдивості запозичення назви ми можемо у «Гірничному зерні». Згідно з цим автобіографічним твором, у гімназії І. Франко під впливом Лімбаха «зачитувався ... історичними романами Шпіндлера, автора двох сотень томів» [1, с.414 – 416].

З настанням незалежності й отриманням можливості виїжджати за кордон, франкознавці почали пошуки «диво-змія» у бібліотеках Німеччини та інших європейських країн. Щоб «вполювати» таку сенсаційну «здобич», потрібно було володіти не тільки хистом літературознавця, а й детектива. Зрозуміло, що інтрига зростала, та азарт у пошуках не вщухав, проте ставилось питання щодо існування однойменного твору Шпіндлера. Також українські дослідники в процесі пошуку першоджерела почали замислюватися про впливи додаткових чинників на генезу Франкового твору.

На подивування багатьох читачів, цю «рептилію» знайшли не у бібліотеках чи книгосховищах, а у всесвітній мережі Інтернет, на одному з

інтернет-аукціонів. На жаль, ця знахідка не справила очікуваного враження на літературознавців, а тим паче на книголюбів. Як часто трапляється у житті, мрії не завжди існують у корелятивній єдності з реальністю. Так трапилося і з цим «трофеєм». Після прочитання та аналізу Шпіндлерового «*Voas constrictor*»'а стає зрозуміло, що з'ясувати генезу Франкового твору із твору німецького автора не вдасться. Містичній та вражаючій легенді про таємничого змія, яка побутувала у літературознавчих колах, покладено край.

Що ж стосується постаті Карла Шпіндлера, то його перший великий роман – це «*Eugen von Kronstein*» (1824). Репутацію талановитого романіста Шпіндлер здобув історичним романом з часів імператора Рудольфа II «*Der Bastard*» (1826). Романи Шпіндлера відрізнялись свого часу цікавою фабулою і колоритністю. Його твори мали своє велике коло читачів. Останні називали улюбленого автора «німецьким Вальтером Скоттом». Сюжети творів набирали прихильності у багатьох читачів. Однак, художня та історико-культурна цінність творів Шпіндлера вже в кінці XIX століття оцінювалася як незначна. Перебуваючи в ейфорії від успіху першого історичного роману, Шпіндлер написав велику кількість творів. У період з 1830 до 1860 року від вважався одним із найвизначніших «розважальних» письменників Німеччини [2].

За ідейно-естетичною значущістю «*Voas constrictor*» не відзначався особливою статусністю ні в особистому доробку К. Шпіндлера, ні в тогочасному німецькому літературному процесі. Книга складалася з двох томів. Була видана у Штутгарті (1840) у кишеньковому форматі, обсягом 296 сторінок, надрукована дрібним шрифтом на майже прозорому папері. Рецензентом був невідомий критик. З коротким змістом твору ми можемо ознайомитися у рецензії. Усі чинники свідчать про те, що твір не набув популярності у широких колах, через те, мабуть, його так важко було відшукати.

Згідно з рецензією, «*Voas constrictor*» з-під пера К. Шпіндлера – це гостра суміш підлості та шахрайства. У творі наскрізною темою рясніє розпуста та нищість французьких міщан.

Відомо, що К. Шпіндлер та І. Франко були добре обізнані в фізіології та зоології, тому ми припускаємо, що назву твору вибрано не випадково, адже Удав справжній (*Boa constrictor* L.) — єдиний представник роду неотруйних змій *Boa* родини Удавові [3]. Цей змій, незважаючи на свою неотруйність, за всього лише декілька хвилин здатний вбити свою жертву. Особливістю цього змія є те, що жертви боа-констріктора вмирають не від удушення, а від зупинки кровообігу і серця. Варто додати, що змій може годинами вистежувати свою жертву, але після швидкого нападу вирватися з його лещат не вдається нікому. Отже, своїх жертв холонокровний змій вбиває за допомогою зупинки кровообігу, викликаной його «обіймами». До такого висновку прийшли зоологи з коледжу Дікінсона в Пенсільванії (США) під керівництвом асоційованого професора Скотта Бобака [4, с.78].

З цього можна зробити висновок, що І. Франка настільки зацікавила жорстокість і виваженість змія у ставленні до своєї жертви, що він вирішив переосмислити і дещо гіперболізувати цей образ.

На превеликий жаль, роман К. Шпіндлера «потонув» у вирі французьких подій. У цьому творі письменник прагнув утілити художнє узагальнення життя французького суспільства періоду 1816—1848 рр. Зв'язок прози митця з реальним життям Франції епохи Реставрації складний і різновекторний. Він уміло переплітав згадки про історичні деталі та реальні події. Гострі реалії, розпуста, деградація – все це основа тогочасного суспільного укладу. Автор не приховував, що на тому, якою постала в цю епоху Франція, лежав відбиток його уявлень про сенс і зміст людського життя та історії цивілізації в цілому.

Моральні орієнтири стерлися у французькому розпусному болоті, герой, потрапивши у вир цього брудного хаосу, став заручником обставин, і, на жаль, зійшов на манівці у своєму життєвому шляху. Морок і пітьма запанували над долями героїв. Мінорними тонами просякнутий увесь твір. Це було нетиповим для тогочасної художньої літератури. Адже для типової французької, як і для німецької, лейтмотивом було протиставлення, протиборство світла і темряви,

невинності й сили. Зображення подій у романі К. Шпіндлера було кардинально новим і засвідчувало тяжіння до натуралістичних тенденцій, які на той час не тільки утверджувалися у французькій літературі, але й почали заповоняти німецьку. Ця тенденція стала домінантною та досягнула глобального масштабу у 30-40 роки XIX століття.

Іван Франко ще в юнацькі роки гімназійного навчання відкрив для себе творчість німецького письменника К. Шпіндлера. Замилування романами цього автора було викликане значною мірою відповідними психологічно-віковими чинниками. До того ж, знайомство І. Франка з романами К. Шпіндлера припадає на 70-ті роки, коли натуралізм заповонив європейську белетристику і став повноправним її складником. Про це довідуємося з автобіографічного твору українського письменника «Гірчичне зерно».

Через невеликий проміжок часу І. Франко підхопив європейські тенденції і згодом сам став популяризатором та представником натуралістичного напрямку. Незважаючи на розбіжності в змісті двох творів, вплив роману К. Шпіндлера на творчість І. Франка був беззаперечним і очевидним. У творчому процесі творіння німецького письменника слугував відправною точкою для зародження франкового авторського задуму та переосмислення художнього задуму К. Шпіндлера крізь призму власного світобачення.

Питання дослідження генези повісті Івана Франка залишається відкритим і актуальним, адже «Шпіндлерову версію «*Voas constrictor*»'а можна поставити в один ряд із трьома Франковими редакціями твору і таким чином отримати чотири вузлові синхронічні зрізи для порівняльно текстологічного аналізу, які виявляють парадигматичну структуру творчого методу українського письменника на різних етапах еволюції його естетичної свідомості». З цієї сентенції можна зробити висновок, що роман К. Шпіндлера слугував реперною точкою для «Франкового перевтілення з реципієнта – в автора» [5, с.4].

Що ж саме об'єднує роман К. Шпіндлера з повістю І. Франка? Найочевидніше – це сама назва твору. Уже з цього побіжного аналізу видно, що Франко застосував для розкриття психології героїв засоби самовиявлення

стану душі як через монолог-сповідь, через підтекст діалогу і контраст психічних станів, так і через зовнішній вияв переживань у рухах, жестах, міміці. Психологізм позначився, відповідно, і на композиційній структурі твору. Зокрема, психологічно «намагніченим» видається образ «диво-змія», цей наскрізний образ-символ, образ-річ, своєрідний лейтмотив. У таких творах І. Франка, як «*Voа constrictor*», «Терен у нозі», «Оловець», «Сойчине крило», подібний образ є ідейно-композиційною віссю твору. Вироблений світовою літературою, цей композиційний прийом відомий у теорії літератури як так званий новелістичний «сокіл» (Пауль Гейзе). Під «соколом» новели прийнято розуміти композиційний стрижень, аналогічний новелі Джованні Боккаччо про сокола у дев'ятій оповіді п'ятого дня в «Декамероні» [6, с.70].

Залюбки користуючись виробленими світовою літературою прийомами, Франко ніколи не був схематичним. Згадаймо, якої ідейної глибини у Франка набув такий «сокіл» в аналізованому творі. Образ «змія-душогубця» — це фокус, що вбирає всю багатопромінність твору, це епіцентр психологічних катаклізмів, зав'язка, кульмінація і розв'язка, а водночас – символ великої деструктивності та духовного занепаду людської моральності у період важкого життя бориславських робітників та нелюдських умов їхньої праці у копальнях. І письменник, справді, малює нам у повісті з життя галицької Каліфорнії нафтярської («*Voа Constrictor*», «Борислав сміється») такі характери, якими робить їх тогочасне життя. Водночас письменник дає можливість читачеві замислитись та уявити, якими ці люди могли би бути, якби не соціальне становище та не зовнішні чинники, які формують їх як цілісних особистостей.

Варто зауважити, що потрактування образу «змія-винищувача» в німецького та українського авторів різне. У К. Шпіндлера – образ *Voа constrictor*'а відображає звичне зооморфне бачення людської природи. І. Франко ж акцентує увагу на соціальній зумовленості образу. Для німецького письменника «змії-полоз» - це показник людських слабостей, спокус, тваринних інстинктів, які знищують усе високе та моральне у людській сутності, позбавляючи її можливості вільного та прогресивного духовного розвитку. І. Франко теж надзвичайно тонко

та влучно міг помічати *mare tenebrarum* («темне море») у глибині людської душі та пута, що спиняють розвиток людини як цілісної особистості. Згадаймо Франкові рядки: «...се пута слабкої волі, се гріхами твоїх батьків, дідів у жилах кров поцвута,...се мозолі душі по вічнім горю цілого чоловіцтва...Ті пута дух слаблять, морочать і гнетуть!» [7, т.2, с.300].

Однак, послуговуючись термінологією позитивістів, в аналізованому творі І. Франка домінують меншою мірою фізіологічні «расові» детермінанти, а більшою – соціологічні «середовищно-моментні». Ще однією спільною рисою між творами німецького й українського авторів є поетикальна система, а саме застосування елементів романтизму, реалізму, натуралізму, символізму. У цьому симбіозі всіх складників поетикальної системи чинне та домінантне місце посідає натуралістичний складник [8, с.190].

Завдяки натуралістичному складнику, який є спільною рисою стилю обох письменників, стає доцільним аналізувати і порівнювати твори крізь призму ідейно-естетичну. Різниця в ідейно-естетичній площині сигналізує про те, що І. Франко не прагне наслідувати творчу манеру К. Шпіндлера. Саме цей показник допомагає визначити вектор еволюції творчої та естетичної свідомості І. Франка. Цей індивідуальний підхід українського автора знаменує відхід від Шпіндлерівського зооморфізму та фізіологізму до соціологізму та психологізму, від фактографізму до художнього узагальнення й типізації [5, с.5].

Характерним для повісті «*Voas constrictor*» І. Франка є втілення в образі змія-полоза не тільки конкретних людських темпераментів та рис характерів, але й влади грошей, капіталу та всездозволеності, яку така влада забезпечує. Щодо змістового, функціонального навантаження та майстерності «вживлення» Франкового символу в тканину твору, то роман українського письменника значно перевищує своєю мистецькою силою твір-аналог його німецького колеги. [9, с.197 – 198]

На відміну від Шпіндлерового «*Voas constrictor*»'а, у творі І. Франка *Voas constrictor* згадується неодноразово. Крім заголовка, цей образ є наскрізним, лейтмотивним, перманентним у всьому творі. Завдяки цьому прийомові І.

Франко підсилює ідейну, символічну, поетикальну, жанрову та композиційну значущість твору.

Іван Басс порівняв символіку «*Voа constrictor*»'а з образом Зеленого змія у романі Е. Золя «Пастка», а також із алегорично-символічним образом капіталізму в повісті «Жерміналь». «Подібно до Франка, який в образі змія-удава розкриває найтипівіші риси капіталізму, Золя представляє перед читачами “цю потвору, цю вдоволену і пересичену тварину, що причаїлася, мов ідол, у глибині свого невідомого святилища” [10, с.163], – зауважив дослідник.

Спробуємо детальніше проаналізувати повість І. Франка. Адже «*Voа constrictor*» - це дзеркало людського консюмеризму. Тамара Денисова у статті ««Іван Франко і натуралізм» зазначає: «Безсумнівно також, що таке рішення могло виникнути тільки в літературах, що мають сильну романтичну традицію, насичену символікою (а такими були і українська, й американська художня словесність)...» [12, с.231] Ця повість - це синтез реалізму, натуралізму та елементів символізму. Аналізуючи три редакції «*Voа constrictor*»'а можна побачити зміну естетичних поглядів автора. У першій редакції твору (1878) поетика натуралізму проявляється яскравіше та глобальніше, ніж у наступних редакціях 1884, 1905-1907 років. Науковці визначають першу редакцію «*Voа constrictor*»'а як «першу в українській літературі натуралістичну повість» [13, с. 109].

Натуралізм Франка торував шлях для наступників. Для тодішнього суспільства цей напрям був провокативним, бо прагнув відійти від застарілих естетичних догм у напрямі до нового реалістичного типу мислення та творчості. Проаналізувавши власний твір, І. Франко дещо «пом'якшує» стиль оповіді у пізніших редакціях, позбавляє його гостро-викривальних картин.

Висновки. Метою нашого дослідження є не лише вивчення особливостей творчого методу Івана Франка, еволюції його естетичної свідомості, компаративне дослідження художньої спадщини письменника, але й заглиблення в ареали макропроблематики твору – у тло на якому зображено події, в історико-соціальні обставини, в особливості національного літературного процесу та у вектори перетину з основними світовими тенденціями у літературі.

Містичний сюжет набрав цілком реалістичного звучання в аналізованому творі І. Франка. На жаль, чи на щастя, ще одну франкознавчу легенду деміфологізовано. Цей факт не повинен зупиняти нас у пошуках нових загадок та прихованих послань у творчому доробку великого генія українського народу. Оскільки немає перекладу німецького твору К. Шпіндлера, ми повинні працювати над цим. Адже проаналізувавши переклад німецького зразка, ми зможемо провести нові, ще незнані, вектори у порівнянні художніх засобів, сюжетної канви, особливостей характерів героїв, вивчити історичне тло, рівень тогочасного культурного та соціального розвитку населення.

Цей матеріал сприятиме глибшому осмисленню тих чи тих явищ у творчості І. Франка. Перспективою подальшого дослідження є аналіз образно-стильової та поетикальної системи твору І. Франка. Перед нами завдання – продовжити невтомну працю, яку так натхненно й самовідданно виконували Михайло Возняк та Іван Денисюк, та не зупинятися у дослідженні й аналізі монументальних творів великого Каменяра.

Література:

1. Денисюк І. Академік з легенди / І. Денисюк // Укр. літературознавство. – Львів, 2006. – Вип. 68. – С. 402–424.
2. Шпіндлер Карл. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). — СПб., 1890—1907.
3. Українська радянська енциклопедія : у 12 т. / гол. ред. М. П. Бажан ; редкол.: О. К. Антонов та ін. — 2-ге вид. — К. : Головна редакція УРЕ, 1974–1985.
4. Біологія: Навч. посіб. / А. О. Слюсарев, О. В. Самсонов, В. М. Мухін та ін.; За ред. та пер. з рос. В. О. Мотузного. — 3—є вид., випр. і допов. — К.: Вища шк., 2002. — 622 с.
5. Голод Р. Штрихи до генези Франкової повісті «*Voas constrictor*»/ Р.Голод // Укр. літературознавство. – 2012. - Вип. 76. – С. 10 – 19.
6. Денисюк І. Невичерпність атома/ І.Денисюк// Серія «Франкознавчі студії». – 2001. – Вип.2. – С. 111.

7. Франко І. Зібр. творів : у 50 т. / І. Франко. – К., 1976–1986.

8. Миловидов В. Поэтика натурализма : дисс. на соиск. ученой степени д-ра филол. наук./ В. Миловидов. – Тверь, 1996.

9. Кузнецов Ю. До питання про поетику прози Івана Франка // Іван Франко і світова культура : матеріали міжнародного симпозіуму ЮНЕСКО (Львів, 11–15 вересня 1986р.) / Ю. Кузнецов. – К. : Наукова думка, 1990. – Кн. 1. – С. 196–198.

10. Басс І. Художня проза Івана Франка / І. Басс. – К., 1965.

11. Гузар З. Деталь як засіб створення локального колориту в повісті «Борислав сміється»// Укр. літературознавство. – 1969. – Вип. VII. – С. 58–65.

12. Денисова Т. Іван Франко і натуралізм / Т. Денисова // Іван Франко і світова культура.– К., 1990. – Кн. I. – С. 212–220.

13. Гузар З. До питання про локальний колорит у прозі І. Франка. (Борислав і Дрогобич у двох редакціях повісті «Воа constrictor»)» / З. Гузар // Укр. літературознавство. – 1972.– Вип. 17. – С. 106–112.

УДК 81'1

Філологічні науки

ПОНЯТТЯ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Васюхник О.О.

*студентка факультету романо-германських мов
Національний університет «Острозька академія»
м. Острог, Україна*

Статтю присвячено вивченню проблеми технологізації процесу комунікації, що спричиняє появу нових форм та засобів взаємодії. Це дозволяє дослідити Інтернет-комунікацію як специфічну одиницю взаємодії у сукупності вербальних та невербальних засобів на основі англомовної віртуальної комунікації. Проаналізовано поняття «нетикету», а також основні причини непорозумінь між комунікантами під час віртуального спілкування.

Ключові слова: *Інтернет-комунікація, комунікативний простір, віртуальний простір, нетикет*

Статья посвящена изучению проблемы технологизации процесса коммуникации, вызывает появление новых форм и средств взаимодействия. Это позволяет исследовать интернет-коммуникацию как специфическую единицу взаимодействия в совокупности вербальных и невербальных средств на основе англоязычной виртуальной коммуникации. Проанализировано понятие «нетикета», а также основные причины недоразумений между коммуникантами во время виртуального общения.

Ключевые слова: *Интернет-коммуникация, коммуникативное пространство, виртуальное пространство, нетикет*

The article is devoted to the study of the problem of technologicalization of the communication process, which causes the emergence of new forms and means of interaction. This allows one to explore Internet communication as a specific unit of interaction in a set of verbal and non-verbal means based on English-language virtual communication. The concept of "nontickets" is analyzed, as well as the main causes of misunderstandings between communicators during virtual communication.

Keywords: *Internet communication, communicative space, virtual space, netiquette*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Доведено, що людина не може існувати поза суспільством і, живучи в ньому, їй необхідно постійно вступати в контакти з іншими людьми. І головним інструментом таких взаємодій виступає комунікація. Попри те, що людина, занурена в цей процес з раннього дитинства, засвоює необхідні норми і правила, набираючись досвіду, все одно постійно виникають проблеми щодо правильності комунікативного процесу. Адже швидкий темп розвитку людства загалом та індивіда окремо змушує шукати нові способи взаємодії, які будуть відповідати вимогам часу. Глобалізація і технологізація процесу комунікації спричиняє появу нових форм та засобів взаємодії, що потребує детального дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених досліджують особливий функціональний різновид мови – мову електронних засобів комунікації. Психологічну основу спілкування у соціальних мережах

досліджували такі вчені, як О. Шахмартова, О. Болтага. Вони спрямували свої роботи на практичне дослідження феномену Інтернет-комунікації.

У лінгвістиці виокремився окремий напрям, представники якого спираються на ідеї М. Бахтіна щодо вивчення жанрів Інтернет-комунікації. Сюди належать В. Гольдін, В. Китайгородська, М. Кожина, К. Седов, М. Федосюк, Т. Шмелева. Риси Інтернет-комунікації досліджують О. Морозова, І. Якоба, Є. Кузнецова. Проте всі науковці вважають дану проблему недостатньо вивченою. Це може бути через той факт, що багато учених не мають достатньо досвіду спілкування в мережі, не мають уявлення про Інтернет-жаргон, Інтернет-сленг на практиці.

Метою статті є дослідження специфіки Інтернет-комунікації, виявлення тактик взаємодії між комунікантами та основних етичних правил. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- дати визначення поняттю «Інтернет-комунікація»;
- визначити роль Інтернет-спілкування у сучасному світі;
- виявити причини непорозумінь між комунікантами під час віртуального спілкування;
- проаналізувати поняття «нетикету»;
- назвати вербальні та невербальні засоби реалізації англомовної віртуальної комунікації.

Виклад основного матеріалу. Інтернет – це значний прорив у розвитку сучасних технологій. Саме завдяки йому стало можливим спілкування багатьох людей в будь-який момент і у глобальному масштабі. Тому Інтернет стає основою для формування комунікативного простору. Б. Гаспаров говорить про те, що комунікативний простір це «середовище як продукт мисленнєвого процесу» [3, с. 69], яке необхідне для реалізації та сприймання висловлювання у процесі комунікації. Це середовище обов'язково залишає відбиток на рівні протікання психічних процесів.

Зміни комунікативного простору, відповідно, ведуть до змін і самого мисленнєвого процесу. Таким чином, Інтернет виступає у ролі когнітивного середовища, у якому самоорганізовується нове знання, у тому числі й культурні

та соціальні традиції. Іншими словами Інтернет стає унікальним соціальним феноменом, який формує нову пізнавальну систему, систему ціннісно-орієнтованих установок.

О. Галічкіна під поняттям Інтернет-комунікація розуміє опосередковане комп'ютером спілкування двох або більше осіб, що характеризується невидимістю комунікантів, письмовою формою повідомлень, можливістю негайного зворотного зв'язку, а також взаємодією за допомогою електронних повідомлень, або ж взаємним обміном і правом доступу до інформації, що зберігається в комп'ютерах комунікантів [2, с. 55]. А. Єфремова також говорить про різноманітні форми передачі інформації, що характерні саме для віртуального спілкування, це: голос, відео файли, документи, миттєві повідомлення.

Інтернету, як окремому комунікативному простору, притаманні такі особливості:

1. Анонімність. Користувачі Інтернет-мережі не зобов'язані надавати особисті дані, це дає їм свободу не лише у виборі нікнейму, а й можливість вигадати певні факти свого життя, ідеалізувати свою особистість. Відчуття безпеки і непокараності спричиняє розвиток кібербулінгу, тобто цькування інших суб'єктів спілкування. Саме тут проявляється свобода висловлювань, яка може мати ненормативний характер і високий рівень неадекватної розкутості, адже ризик викриття і негативна оцінка оточуючими мінімальна.

2. Глобальність – мережа Інтернет об'єднує людей із різними культурними цінностями, релігійними поглядами, моральними якостями, смаками та поглядами. Це дає змогу обмінюватися культурним досвідом і поширювати власні національні особливості. Тому із глобальністю тісно пов'язана така ознака Інтернет-спілкування, як міжкультурність та транснаціональність, тобто взаємовпливи різних народів.

3. Необмежена інформаційна свобода, що полягає у доступі до будь-якої інформації у мережі. Це має як негативні, так і позитивні риси. Адже, незважаючи на те, що таким чином людина може саморозвиватися, удосконалюватися,

пізнавати світ, варто говорити і про потяги людини до забороненого і закритого, що в Інтернеті є у вільному доступі.

4. Добровільність і бажаність контактів. Користувач самостійно вибирає співрозмовника, і здатен до швидкого переривання комунікації.

5. Складність емоційного компонента спілкування, У мережевому спілкуванні неможливість передачі емоції коректується використанням сукупності графічних знаків (смайликів) на позначення емоційного спектру людини.

5. Постійно зростаюча кількість користувачів, що є наслідком пошуків легких способів взаємодії.

6. Поява нових специфічних жанрів, що з'являються як наслідок комбінації різних видів дискурсів (форуми, чати, блоги).

Маючи багато спільного з традиційною комунікацією, спілкування за допомогою мережі відрізняється деякою специфікою, пов'язаною із особливостями кіберпростору як комунікаційного середовища. На думку Д. Крістала, Інтернет-комунікацію від усного мовлення відрізняють наступні фактори:

- усне мовлення є спонтанним, тобто мовець не має достатнього часу, щоб продумати відповідь і реакцію на слова співрозмовника;

- усне спілкування є особистісним спілкуванням, здійснюваним без будь-яких посередників; тобто відбувається спілкування типу людина-людина, а не людина-комп'ютер-людина;

- усне мовлення слабо структуроване і не інтерактивне, на відміну від письмового, де об'єкти комунікації мають достатню кількість часу, щоб логічно вибудувати свої висловлювання;

- усне мовлення є емоційним і живим, отже, співрозмовник має можливість простежити щирість почуттів співрозмовника, що неможливо зробити в письмовій комунікації [8, с. 113].

Сукупність ознак Інтернет-спілкування дає змогу виділяти його до окремого стилю. Одиниці спілкування, які утворюються у віртуальному світі не мають жодної мотивації і є певним чином жаргонною лексикою, яка зрозуміла лише

конкретному оточенню. Стиль мережевого спілкування дозволяє комунікантам застосовувати огріхи у словотворенні, змішування латиниці та кирилиці, аббревіатури, використання транслітерації. Лексичний рівень Інтернет-спілкування охоплює значну кількість сленгу. Прикладами є такі лексичні одиниці: чілити – танцювати; краш – друга половинка; хайп – пожвавлення щодо останніх новин; глюк – помилка; крінж – сором; ламер – не надто вмілий користувач із занадто завищеною самооцінкою; лічка – особисті повідомлення; фейл – невдача. Усі ці слова запозичені з англійської мови, яка є першою мовою Інтернет-спілкування оскільки вперше Інтернет мережею почали користуватися в Америці.

Зауважимо, що для Інтернет-спілкування є характерною специфічна лексика, так звані аббревіатурні мовні засоби іншомовного походження, які зрозумілі кожному користувачеві мережі [7, с. 43]. Наприклад, LOL, KEK, Бугага – використовується для позначення дуже голосного сміху; OMG – величезне здивування; BFF – краща подруга; ЛС – особисті повідомлення; ЛП/ЛД – краща подруга/кращий друг.

Якщо мовець економить зусилля під час віртуальної комунікації, це може призвести до неправильної інтерпретації повідомлень та виникнення непорозумінь. Тому для уникнення труднощів у спілкуванні між комунікантами під час віртуального спілкування потрібно дотримуватися правил нетикету (від англ. net «мережа» + фр. etiquette «етикет»). Це мережевий етикет, сукупність правил поведінки, що є загальноприйнятими під час використання комп'ютерних мереж; неформалізовані традиції і культура інтернет-спільнот, яких дотримуються більшість користувачів. Поняття нетикету охоплює не лише мовленнєве спілкування в різних сферах віртуального простору, але й правила створення веб-сторінок, користування мережею, способи утворення форумів і чатів, а етичні, правові та освітні питання, що представляють веб-етику. Загалом, основні правила нетикету можна розподілити на три основні групи:

- психологічні – елементарні правила ввічливості, що полягають у використанні ввічливих форм звертання (Ви), групові та колективні закони щодо «чужаків» або новачків;

- технічні – усі засоби структурування, форматування сайтів (графічне оформлення: колір, шрифт, розмір, інтервали і т.п.);

- адміністративні – правила розташування реклами та рекламних банерів, право на захист інтелектуальної власності.

До поняття нетикету можна віднести уміння користуватися вербальним та невербальними засобами реалізації стратегій інформування. Здатність підбирати правильні стратегії спілкування призводить до активного та успішного комунікативного процесу.

До невербальних засобів комунікації ми відносимо не лише використання складно графічних формул – смайликів, але і пунктуаційні знаки, такі як:

- крапка, як знак кінця речення;
- надлишковість застосування питальних та окличних знаків.

У пунктуаційній системі будь-якої мови крапка вважається знаком, що вказує на кінець речення, але у віртуальній реальності він був переосмислений. Використання цього знаку майже не використовується у буденному спілкуванні, адже стилістично він належить до офіційно-ділового стилю. Тому застосування цього знаку у кінці речень під час комунікації із близькими знайомим вважається як вказівка на відсутність настрою або серйозний тон розмови: Hey. We need to talk to you. [Dev Shed Forums] У той час як застосування великої кількості питальних або ж окличних знаків вказують на емоційність висловлюваного, бажання привернути увагу: Could you help me? I really need it !!!! [Dev Shed Forums]

До вербальних засобів відносять стратегії інформування адресата. Вона реалізується у таких тактиках:

- тактика прямої відповіді – чітка відповідь на питання. I'll send you the code in the mail. [Training Request Forum]

- тактика розгорнутої відповіді – пов'язана із бажанням дати якомога більш розгорнуту відповідь на запитання адресата із конкретизацією і деталізацією інформації. How close is it to the realities of educational work? [Training Request Forum]

- тактика поради – застосування синтаксичних конструкцій, до складу яких

входять модальні слова зі значенням необхідності: You should find this information in the tutorial. [Dev Shed Forums]

- тактика подачі інструкції – подача адресатом чіткого деталізованого плану подальшої роботи або дій. Основною характеристикою є використання імперативу. Warn class to get books in the library. Then they have to read them and write an analysis [ProTeacher Community].

- тактика виокремлення частини із цілого – акцентуація уваги співрозмовника на конкретній інформації. Виражаються за допомогою речень, у складі яких є імператив або інфінітив. The thing to remember is that Javadoc is an API document, so it tells you what the classes/methods do but not a ton of other information [Dev Shed Forums].

- тактика корекції – намагання адресанта виправити помилки співрозмовника. Інформування адресанта відбувається у формі стверджувального речення із семантикою протиставлення. Before anything else, forms will submit to pages. Not to functions. [Dev Shed Forums]

- тактика звернення до минулого досвіду – використання професійних знань для пояснення інформації. Використовуються речення, у структурі яких є емоційно-оцінні лексеми. We will prepare a page showing the structure of the brain. [Dev Shed Forums]

- тактика солідарності – підтвердження думки співрозмовника, наполягання на його думці. I liked Steve's view that teaching math depends on clarity. [Dev Shed Forums]

- тактика сумніву – невпевненість у викладеній інформації, роздуми щодо її правдивості. Конструкції типу: I'm not sure, possible, I don't know.

- тактика деталізації запиту – уточнення інформації. Виражається питальними конструкціями. So what book do you have? [Dev Shed Forums].

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок про те, що Інтернет-комунікація завдяки властивостям інтерактивності, ефекту присутності та інформаційної насиченості (окрім тексту присутні зображення та звук), перевершує інші засоби передачі та зберігання інформації. Вона зберігає у своєму

функціоналі велику кількість вербальних і невербальних засобів, які дозволяють максимально мінімізувати недоліки такого виду спілкування. Проаналізувавши віртуальну англomовну комунікацію, було зроблено висновок, що Інтернет-спілкування має свої правила етикету (за новою термінологією вживається назва *нетикет*). Ці правила базуються на принципах загальнолюдської ввічливості для успішності спілкування і створення привабливого віртуального образу мовця. Невербальні компоненти комунікації, відіграють важливу роль. Різні символи, позначки та смайлики відображають настрій комуніканта та несуть прихований сенс. Невербальні компоненти здатні до комбінування, а внаслідок – до утворення нової семантики. Вербальні компоненти комунікації дозволяють використовувати цілий арсенал тактик із багатоманітною семантикою. Це дає змогу не лише вказувати і передавати інформацію, але і виражати емоційне ставлення до неї.

Література:

1. Виноградова Т. Ю. Специфика общения в Интернете : Лингвокультурологический аспект / Т. Ю. Виноградова. – Казань, 2004. С. 63–67.
2. Галичкина, Е. Н. Характеристика компьютерного дискурса // Вестник ОГУ №10, 2004. С. 55–59
3. Гаспаров Б. М. Язык. Память. Образ. Лингвистика языкового существования. – М. : Новое литературное обозрение. 1996. 362 с.
4. Кузнецова Е. В. Особенности интернет-коммуникации // Научное сообщество студентов XXI столетия. Гуманитарные науки: сб. ст. по мат. XLII междунар. студ. науч.-практ. конф. № 5(42). URL : [https://sibac.info/archive/guman/5\(42\).pdf](https://sibac.info/archive/guman/5(42).pdf) (дата обращения: 07.02.2020)
5. Михалец И. В., Волчкова А. Д. Виртуальное общение как новый вид общения в современном мире // Психология в России и за рубежом : III международная научная конференция «Психология в России и за рубежом» (Санкт-Петербург, июль 2016). – СПб. : Свое издательство, 2016. С. 23–25
6. Шахмартова О. М., Болтага Е. Ю. Психологические аспекты общения в социальных сетях виртуальной реальности // Известия ПГПУ им. В. Г. Белинского. 2011. №24. С. 1002–1008

7. Burnett G. Information exchange in virtual communities : a typology [Електронний ресурс] / Gary Burnett // Information Research. – 2000. – Vol. 5, № 4. – Режим доступу : <http://informationr.net/ir/5> HYPERLINK "<http://informationr.net/ir/5-4/>" – HYPERLINK "<http://informationr.net/ir/5-4/>" paper82.html.

8. Crystal D. Language and the Internet – Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 272 p.

9. Crystal D. Internet language [Електронний ресурс] / David Crystal // The Pragmatics Encyclopedia. – L. : Routledge, 2010. – Режим доступу : http://www.davidcrystal.com/DC_articles/Internet17.pdf

10. ProTeacher Community [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.proteacher.net>.

11. Dev Shed Forums [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://forums.devshed.com>.

УДК 82.091

Філологічні науки

ОСОБЛИВОСТІ ХРОНОТОПУ У РОМАНАХ-АНТИУТОПІЯХ
«СЛІПОТА» ЖОЗЕ САРАМАГО І «ПОМИРАНА» ТАРАСА АНТИПОВИЧА

*Желейкіна І. С., Щербина А. М.,
учитель-методист зарубіжної літератури
вищої кваліфікаційної категорії
комунального закладу «Полтавський обласний
науковий ліцей-інтернат II-III ступенів
імені А. С. Макаренка Полтавської обласної ради»*

Із другої половини ХХ століття і до сьогодні, як зазначають літературознавці, надзвичайною популярністю користуються антиутопічні твори. І. С. Федух вважає, що упізнаваність суспільно-історичних прикмет, тісний зв'язок з навколишньою дійсністю і її художнє прогнозування – риси, що роблять антиутопію цікавою для читача незалежно від часу написання твору та його прочитання [1].

Поміж відомих авторів – представник сучасної португальської літератури, лауреат Нобелівської премії 1998 року Жозе Сарамаго (1922 – 2010), автор

роману «Сліпота» (1995 р.). Твір «Помирана» (2016 р.) Тараса Антиповича (нар. 1978 р.) В. Гранецька відносить до елітарної української фантастики [2]. Антиутопія визнана найкращою книгою року за версією журі книжкової премії «ЛітАкцент року – 2016», увійшла до Довгого списку літературної премії «Книга року Бі-бі-сі-2017». Т. Трофименко зазначає, що «на сьогодні в межах жанру цьому авторові немає рівних серед письменників сучасності» [3].

Творча спадщина Ж. Сарамаго в українській науці поки що майже не вивчена. Так, В. Назарець подає у своїй статті лише короткий опис життя і діяльності письменника. Окремі питання аналізу змісту твору «Сліпота» порушують у своїх розвідках Д. Бочаров, Д. Дроздовський, Ю. Рябчик та Х. Содомора.

Попри питомий інтерес літераторів до «Помирани» Т. Антиповича та появу низки відгуків і рецензій, зокрема, Н. Бехти, Т. Івасенко, О. Коцарева, О. Поліщук, Я. Стріхи, Т. Трофименко, твір теж ще не став для науковців об'єктом глибокого дослідження. «Текст є доречним сьогодні, проте завтра його актуальність буде такою ж. Зазначені проблеми житимуть доти, доки існуватиме суспільство» [4], – оцінює роман Т. Івасенко.

Отже, актуальність теми дослідження зумовлена недостатньою вивченістю творів португальського і українського митців в сучасному українському літературознавстві, відсутністю робіт, присвячених їх типологічному зіставленню, необхідністю порівняльного аналізу антиутопічної поетики письменників та виховним потенціалом творів. Поки що не стали предметом наукового вивчення й особливості зображення хронотопу у творах «Сліпота» Ж. Сарамаго і «Помирана» Т. Антиповича, відсутні розвідки, в яких би зіставлялись особливості творення художнього світу цих романів-антиутопій.

Мета статті: з'ясувати особливості хронотопу у романах «Сліпота» Ж. Сарамаго і «Помирана» Т. Антиповича, виявити риси типологічної спорідненості творів у зображенні художнього часу та простору.

Як зазначають Ю. Жаданов та І. Кулікова, термін «хронотоп» походить від давньогрецьких слів *χρόνος* («час») і *τόπος* («місце») і означає зв'язок простору та часу [5]. Р. Гром'як тлумачить це слово як «взаємозв'язок часових і

просторових характеристик зображених у художньому творі явищ» [6, с. 726]. Характер і особливості хронотопу залежать від родо-жанрової структури і є важливим чинником стильової визначеності мистецького доробку [6].

Хронотоп роману Ж. Сарамаго невизначений: автор конкретно не вказує, коли і де відбуваються події. І. Кулікова пише, що сучасні антиутопії «звернені однаково як до майбутнього, так і до сьогодення, межі антиутопії та реальності розмиваються» [7, с. 7]. Судячи із побутових деталей (світлофор, балони з питною водою, облаштування супермаркету, кабінету офтальмолога тощо), можна зробити висновок, що автор має на увазі сучасність. Аналізуючи місце дії в антиутопічних творах, С. Шишкіна вказує, що воно замкнуте географічно, відокремлене від всього іншого світу [8]. Так і художній простір доробку португальського митця обмежений територією міста – столиці невідомої держави.

В основі антиутопії португальського письменника лежить історія розповсюдження епідемії сліпоти, тобто автор моделює для своїх героїв ситуацію випробування. «Перевірка «людської природи» в сучасній антиутопії не завжди завершується перемогою людського начала» [9, с. 16], – зауважує із цього приводу О. Копач. Ж. Сарамаго показує, наскільки знецінилися у суспільстві сліпих одвічні загальнолюдські цінності.

Після того, як всі його мешканці втратили зір, у будинках і на вулицях запанував страшенний безлад. Зникло світло, не стало води, зупинилась робота установ і організацій, приватні автомобілі і громадський транспорт покинуті прямо на вулицях. Повсюди виднілися гори відходів, «гнилих покидьків» [10, с. 316]. Після дощу утворилася багнюка, що наповнила атмосферу «бридким смородом» [10, с. 309].

Значний період часу містяни утримуються у приміщенні божевільні, територія якої «обнесена муром по всьому своєму периметру» [10, с. 57], на воротах стоять озброєні вартові. За словами А. Кузечкіна, карантин, у який потрапили герої, більше нагадує концтабір [11].

Душовими кімнатами і туалетами користуватися неможливо, там дуже брудно. У повітрі «плавали важкі й повільні запахи, що іноді переходили в нестерпний сморід» [10, с. 98]. Повсюди на території закладу «лежали купи

сміття» [10, с. 59]. А коли у покинутому приміщенні психіатричної лікарні поселили двісті шістдесят сліпих, там виникло «виставлене напоказ свинство» [10, с. 181]. Нужники стали схожі на «смердючі печери» [10, с. 181]. Пізніше такими ж будуть коридори, увесь позапалатний простір і територія лікарні. «Це не має значення, ніхто мене не бачить» [10, с. 181], – передає виправдання незрячих письменник. Він неодноразово підкреслює, що серед ізольованих було зовсім мало вихованих людей. Більшість утратили свою людську гідність і абсолютно не зважали на присутність і почуття інших. До таких виявів моральної і соціальної деградації автор постійно привертає увагу читачів.

Х. Содомора зазначає: «Сліпота тут слугує ідеальним індикатором того, наскільки людина є людиною чи твариною» [12], «стає так званим контролем якості людини, перевіркою на людяність...» [12]. Автор показує, як горе виявляє справжню сутність людини і суспільства в цілому. Ніхто й не подумав про наведення хоч якогось порядку, про самоорганізацію, про пошуки можливостей пристосуватися до нових умов, щоб усім вижити. Кожен боровся сам за себе, як міг. І у підсумку всі разом втратили людську подобу і деградували.

За словами І. Пархоменко, в антиутопіях топосом найчастіше виступає урбаністичне місто, «а природи, як носія вічних цінностей людини немає, вона відіграє другорядну роль» [13, с. 5]. Майже відсутні пейзажі і в романі «Сліпота». Автор лише зазначає, що на подвір'ї психлікарні росли кілька погано доглянутих дерев.

Т. Антипович так само, як і Ж. Сарамаго, не вказує, коли відбуваються зображені події. Але пише про сонячні батареї, електрошокер, регенерацію людських органів, тому зрозуміло, що митець має на увазі недалеке майбутнє.

Український автор теж географічно не окреслює місця, де живуть його герої. Сюжетний простір роману обмежується селищем Коритним і покинутим полігоном твердих побутових відходів – Коритом. Колишні житлові райони «бляшаноіржаві, діряво-шиферні» [14, с. 10]. «Зловонний вітер шмагав Корито...» [14, с. 71], підіймав «зграї поліетиленових і паперових відходів» [14, с. 72], спричиняв «заметіль макулатури» [14, с. 190].

Описи природи, як і у творі Ж. Сарамаго, короткі і сумні: навколо селища «їжачились лісосмуги з мертвими палями скам'янілих дерев» [14, с. 11], виднілися «мертві пустирища» [14, с. 25]. Тут уже давно немає трави: ще два роки тому за жмут «зеленки» [14, с. 7] герої жорстоко побилися.

Головний персонаж роману Нельсон живе у підвалі зруйнованої водонапірної вежі, Божена – у вагоні перекинутого пасажирського потяга, Хамса – у погребі. Зігрівалися буржуйками, хоча були вони далеко не у всіх.

Коритяни переконані, що їх предки загородили територію колючим дротом – Колючкою, і щоб цього кордону не порушувати, далеко за межі селища і сміттєзвалища не ходять.

Світ роману «Помирана» Т. Антиповича, за словами О. Шинкаренка, «досить герметичний, автор підштовхує читача до думки, що ця герметичність є причиною деградації» [15, с. 2]. Єдине і найголовніше у житті героїв – задоволення основної первинної потреби в їжі, тому коритяни цілими днями риються у багаторічних накопиченнях сміття. О. Поліщук пише: «Кожен день для них – це іспит на виживання, метою якого є знайти бодай щось їстівне» [16, с. 68]. Але все частіше люди залишаються ні з чим, бо вже давно харчові відходи сюди не привозять. Тому, як і герої «Сліпоти» Ж. Сарамаго, персонажі роману Т. Антиповича зляться на сусідів, які не постачали їм недоїдків, і страждають від голоду. Вони зрідка харчуються спійманими у сильця птахами – воронами і голубами, частіше – неїстівними предметами. Подібно до незрячих у доробку португальського письменника, герої твору українського митця користуються дощовою водою, яку збирають у ночви, виварки, бочки.

Урешті решт героїня твору Ж. Сарамаго підпалює приміщення божевільні. І так само палають у вогні Коритне і сміттєзвалище у доробку Т. Антиповича. Значить, митці не втрачають віри в духовну природу людини, яка здатна до усвідомлення сенсу буття й звільнення від того, що заважає вияву людяності і призводить до морального і соціального занепаду.

Отже, особливості хронотопу в романах «Сліпота» Ж. Сарамаго і «Помирана» Т. Антиповича полягають у відсутності їх авторської конкретизації. У творі португальського письменника зображено сучасний світ,

у творі українського автора – недалеке майбутнє. Художній простір, як зазвичай в антиутопіях, в обох доробках обмежений. На описаних територіях панує безлад, вони складають неприємне враження і викликають відразу.

Пейзажі дуже короткі, створюють враження покину тості і непотрібності.

Використовуючи такий специфічний хронотоп, Ж. Сарамаго і Т. Антипович порушують важливу тему моральної, духовної і соціальної деградації суспільства, показують, як у змодельованих ними умовах дуже швидко втрачаються людські цінності. Романи обох авторів сприймаються як попередження людству про небезпеки морального занепаду цивілізації. У той же час фінали творів звучать обнадійливо: зникають з лиця землі і божевільня, і сміттєзвалище; до сліпих повертається зір, а героїня Т. Антиповича наважується втекти із Коритного, щоб розпочати нове життя.

Отже, із позиції зображення хронотопу, що значною мірою сприяє процесу моральної та соціальної деградації суспільства, і ствердження віри у перемогу людського в людині романи-антиутопії «Сліпота» Ж. Сарамаго і «Помирана» Т. Антиповича є типологічно спорідненими.

Література:

1. Федух І. С. Жанри антиутопії у постмодерністичному дискурсі. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. Вип. 9. 2015. С. 180-184.
2. Гранецька В. Елітарна українська фантастика: Тарас Антипович, Олексій Жупанський, Олександр Михед. *Гранецька* : веб-сайт. URL: <http://granetska.net.ua/majsternya/elitarna-ukrainska-fantastika-taras-antipovich-oleksij-zhupanskij-oleksandr-mihed.html> (дата звернення: 26.10.2019).
3. Трофименко Т. Антипович Тарас. Помирана (АБА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА). *ЛітАкцент* : веб-сайт. URL: <http://litakcent.com/2017/01/24/litakcent-roku-2016-vidhuku-zhuri-nominacija-proza/> (дата звернення: 20.09.2019).
4. Івасенко Т. Бридка та відчайдушна «Помирана» Антиповича // ВВС : веб-сайт. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-41984159> (дата звернення: 20.09.2019).

5. Жаданов Ю. А., Кулікова І. І. Художня модель хронотопу в антиутопічному жанрі другої половини ХХ століття. *Питання літературознавства*. 2014. № 89. URL: <http://oaji.net/articles/2016/4067-1483007810.pdf> (дата звернення: 11.10.2019).
6. Літературознавчий словник-довідник / Р. Громяк, Ю. Ковалів та ін. Київ: Видавничий дім «Академія», 1997. 752 с.
7. Кулікова І. Термін антиутопія в контексті літературного процесу ХХ століття. *Актуальні проблеми літературознавчої термінології. Науковий збірник*. Вип. 2. Рівне: О. Зень, 2017. С. 136-141.
8. Шишкіна С. Г. Истоки и трансформации жанра литературной антиутопии в ХХ в. Иваново : Иван. гос. хим.- технол. ун-т, 2009. 232 с.
9. Копач О. Сучасна російська антиутопія (1980-2000-і роки): традиції та новаторство // Lib : веб-сайт. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont> (дата звернення: 20.09.2019).
10. Сарамаго Ж. Слепота. Харків : Фоліо. 2013. 442 с.
11. Кузечкин А. Жозе Сарамаго – Слепота (резензия). ЛитКульт : веб-сайт. URL: <http://litcult.ru/blog/8763> (дата звернення: 11.10.2019).
12. Содомора Х. Слепота означає смерть? *Старий лев* : веб-сайт. URL: <https://starylev.com.ua/club/blog/bukvomama-slipota-oznachaye-smert> (дата звернення: 20.10. 2019).
13. Пархоменко І. Антиутопія: інтерпретація в сучасному літературознавстві // Ekhnuir : веб-сайт. URL: <http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/handle> (дата звернення: 11.10.2019).
14. Антипович Т. Помирана. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2016. 224 с.
15. Шинкаренко О. Хроніка поступового вимирання. *ЛітАкцент* : веб-сайт. URL: <http://litakcent.com/2016/10/26/hronika-postupovoho-vumyrannja/> (дата звернення: 20.09.2019).
16. Поліщук О. Л. Межа між здоровим глуздом і ненавистю до іншого в романі Т. Антиповича «Помирана» // Chdu.edu : веб-сайт. URL: <http://litstudies.chdu.edu.ua/article/view/118182> (дата звернення: 02.11.2019).

ОСНОВНІ СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ
«РЕКЛАМА КОСМЕТИКИ» (НА ПРИКЛАДІ РЕКЛАМНИХ ІНТЕРНЕТ-
ОГОЛОШЕНЬ)

*Лимар С.З.,
студентка факультету
романо-германських мов
Національний університет
«Острозька Академія»
м. Острог, Україна*

У тезах розглядаються особливості лексико-семантичного поля «Реклама» на прикладі рекламних оголошень, що розміщуються у глобальній мережі Інтернет; визначені основні лексико-семантичні групи частин мови, що входять у загальну структуру рекламного оголошення; описується структура лексико-семантичного поля на прикладі рекламних оголошень косметичної продукції.

***Ключові слова:** лексико-семантична група, лексико-семантичне поле, реклама, оголошення.*

В тезисах рассматриваются особенности лексико-семантического поля «Реклама» на примере рекламных объявлений, размещаемых в глобальной сети Интернет; определены основные лексико-семантические группы частей речи, входящих в общую структуру рекламного объявления; описывается структура лексико-семантического поля на примере рекламных объявлений косметической продукции.

***Ключевые слова:** лексико-семантическая группа, лексико-семантическое поле, реклама, объявления.*

The thesis deals with the features of the lexical-semantic field "Advertising" on the example of advertisements placed on the global Internet; the basic lexical-semantic groups of the parts of the language that are part of the general structure of the advertisement are determined; describes the structure of the lexical-semantic field on the example of cosmetic advertising advertisements.

Keywords: *lexico-semantic group, lexical-semantic field, advertisement, announcement.*

Актуальність дослідження та постановка проблеми. На сьогодні реклама охопила всі сфери суспільної діяльності, мета якої полягає у просуванні товарів та послуг на ринок. Основним структурним елементом сучасної реклами є оголошення, текстова частина якого має власні лексичні особливості. Дослідження реклами вченими-лінгвістами проводяться у різних напрямках. Однак, проблема складу впливу лексико-семантичної групи на формування рекламної лексики та її картини світу носія української мови лишається не вирішеною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогодні рекламна термінологія української та англійської мов зазнає постійних змін, викликаних постійним розвитком науки та техніки, міжнародних економічних відносин, конкуренцією тощо. З появою нових електронних засобів масової інформації реклама перестає бути видом односторонньої комунікації, в якій адресат є пасивним учасником комунікативного акту. Всесвітня мережа Інтернет, об'єднавши технологічні можливості інших засобів масової інформації, сприяла перетворенню реклами на двосторонній вид комунікації, а адресата – на активного учасника рекламного процесу.

Дослідженням питань лінгвістичних особливостей рекламних оголошень займалися такі вчені, як Ю. А. Сорокін, Є. Ф. Тарасов, Н. М. Лисиця, Н. Феарклау, С. Хайакава, М. Шадсон, Л.В. Кушмар та ін. З огляду на те, що дослідженню лексичних особливостей реклами була присвячена не одна наукова праця, проблема дослідження лексико-семантичних зв'язків рекламних оголошень потребує більш детального вивчення.

Метою даної статті є дослідження сутності, особливостей, структури та зв'язку лексико-семантичного поля «Реклама» на прикладі рекламних оголошень косметичної продукції.

Виклад основного матеріалу. Лексико-семантичне поле як лінгвістичне явище перебуває в центрі уваги мовознавців протягом останніх десятиліть. До

поля входять найуживаніші слова з яскравим інтегральним значенням, периферія характеризується значно меншою частотністю вживання, стилістичною забарвленістю значення. У межах лексико-семантичного поля виділяють лексико-семантичні групи (далі – ЛСГ) – слова однієї частини мови, пов’язані між собою спільним семантичним компонентом – категоріально-лексичною семою, спільністю сем, що її уточнюють, спільністю сполучуваності, а також однотипністю у розвитку багатозначності [1, с.162].

На основі здійсненого дослідження виокремлено такі семантичні групи: іменників – 29; прикметників – 22; прислівників – 9; дієслів – 18. Разом 78 семантичних груп.

Відповідно до термінології, використовуваної у рекламних оголошеннях косметичної продукції, сформовано 29 семантичних груп іменників:

- Запах: fragrance, flavor, scent, odor
- Інгредієнти: ingredients, microparticles, concentrate
- Часові відношення: time, week, moment, period , second
- Ефект: effect, result, effectiveness, consequence, outcome
- Частини тіла: skin, face, body, hair, hand, legs, arms
- Зовнішність: appearance, looks, complexion, freckles, wrinkle
- Проблеми: trouble, pimples, unevenness, frizz, cellulite
- Люди: people, women, girl, crowd, mass, spectators, public
- Соціальні відносини: relationship, partnership, customer, family, friend
- Дія/процес: activity, study, lift, use, production, consultation
- Посада/професія: scientist, dermatologist, expert, ophthalmologist
- Вирішення проблеми: solution, answer, treatment, remedy, panacea
- Почуття/емоції: feel, emotions, care, feeling, concern, love, pleasure
- Гроші: money, bank , account, price, value
- Організації: salon, institute, association, organization, academy, society
- Зміна: change, adjustment, transformation, difference, alternation
- Наукова термінологія: genetics, science, research, biology
- Звук: buzz, crunch, sound, noise

- Косметика: cosmetics, makeup, scrub, foam, mousse , shampoo
- Параметри предмету: length, width, size, volume, measure, height
- Предмет: ribbon, pillow, magazine, boat, bottle, jar
- Колір та світло: colour, shine, palette, hues, glow, light
- Розумова діяльність: concentration, imagination, thought, attention
- Мовлення: speech, talk, answer, accent, speaking
- Структура предмету: smoothness, firmness, puffiness, elasticity
- Мода: fashion, design, trend, brand, style
- Буття\походження: presence, origin, life, being, roots
- Країна: America, India, Germany, the UK, France
- Матеріал/рідина: liquid, silk, leather, material [2, с.716; 3, с. 1840].

Прикметники за своєю семантикою неоднорідні, тому їх класифікації різноманітні й базуються як на значеннях самих прикметників, так і на якостях денотатів, яких стосуються певні ознаки, а також на можливості інтенсифікації та сполучуваності з прислівниками. 22 семантичні групи прикметників, використуваних у рекламних оголошеннях косметичних засобів:

- Параметри предмета: long, little, giant, high, straight;
- Структуру/консистенцію: soft, silky, sticky, velvety, creamy, springy;
- Зовнішність: shriveled, beautiful, pretty, curly, tall;
- Довершеність/точність/якість: flawless, impeccable, unbeatable;
- Колір/світло: shimmering, radiant, blackest-black, blonde, dark, red;
- Природу/походження: natural, wild, organic, tropic, thermal;
- Час/вік: instant, old, young, ageless, latest, endless, daily;
- Дію за відношенням до об'єкта: moisturizing, conditioning, damaging;
- Оцінку: fine best nice fabulous incredible useful;
- Унікальність/обмеженість: limited, different, exclusive, exceptional;
- Вартість: available, expensive, free, affordable;
- Наповненість: full, empty, filled, bare;
- Інтелектуальні здібності: smart, intelligent, clever, bright;
- Емоційний стан: satisfied, happy, joyful, sad, delighted;

- Характер: persistent, caring, sassy, bold, timid, shy;
- Достовірність якості: patent-pending, professional, award-winning;
- Складність: complicated, easy-to-use, easy, simple, difficult;
- Просторове відношення: inner, external, outer, all-over-body;
- Швидкість: quick fast, swift, slow, brisk, hurried;
- Результат: repaired, frizz-free, fortified, nourished, brighter-looking;
- Кількість: countless, multiple, numerous, dual, double;
- Завершеність: complete, finished, finalized, done, fulfilled [2, с.716; 3, с. 1840].

9 семантичних груп прислівників:

- прислівники способу: adventurously, happily, energetically, carefully;
- прислівники місця: abroad, anywhere, here, home, nowhere, outside;
- мети: intentionally, purposefully, knowingly, aimlessly;
- частоти: always, never, often, rarely, seldom, sometimes;
- часу: now, recently, soon, tomorrow, yesterday, instantly;
- ступеня/міри: mildly, gradually, intensely, quite, very;
- впевненості: really, absolutely, definitely, truly, probably;
- завершеності: completely, entirely, fully, partly, totally;
- питальні прислівники: where, when, why, how.

18 семантичних груп дієслів:

- руху: leave, go, come, spread out, glide, enter, arrive;
- ставлення: respect, like, love, hate, prefer;
- впливу: frighten, influence, indulge, inspire, harness;
- зміни стану: transform, wake up, fade, turn, change, grow, age;
- позначення зовнішнього вияву ознаки дії або стану: shimmer, sparkle;
- зменшення/збільшення вияву ознаки: strengthen, soften, brighten;
- модальні на позначення: бажання: crave, want, wish, need, pray, desire, dream about; можливості: can, let, allow; волевиявлення: resist, make, forbid, require, refuse; наміру: intend, try, promise, attempt, tend;

- початку/кінця дії: start, set, begin, stop, outlast, complete, end;
- виникнення/появи: appear, happen, turn up, occur;
- емоційно-психічного впливу/стану: calm, energize, annoy, bother;
- володіння: keep, get, share, give, receive, borrow, lend, belong, own;
- фізіологічних процесів: breathe, heal, sweat, digest;
- фізичної дії: show, brush on, cleanse, work, perform, cover;
- мовленнєвої діяльності: say, report, ask, communicate, talk, speak;
- буття: be, stay, live, exist, remain;
- розумового процесу: think, assume, outsmart, know, learn;
- пізнання: discover, experience, find out;
- сприйняття: see, feel, look, touch, smell [4, p.929].

Отже, рекламні оголошення мають досить різноманітний набір лексичних взаємозв'язків. Основну складність у формуванні лексико-семантичних груп рекламних оголошень, розміщених в мережі Інтернет, становить попереднє віднаходження та правильне поєднання лексико-семантичних груп – частин мови з зіставленими і взаємозв'язаними значеннями, які мають у своєму змісті спільний (базовий) семантичний компонент і пов'язані між собою відношеннями синонімії, антонімії, уточнення, диференціації та узагальнення.

Виокремлено 29 семантичних груп іменників, 22 семантичні групи прикметників, 9 семантичних груп прислівників та 18 семантичних груп дієслів. Разом 78 семантичних груп.

Література:

1. Колоїз Ж. Студентська наукова робота з української мови / Ж. Колоїз, О. Остроушко. –Кривий Ріг: ФОП Маринченко С.В., 2016. – 162 с.
2. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
3. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. – Oxford: Oxford University Press, 2010. – 1840 p.
4. Oxford Compact Thesaurus. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – 929 p.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТАКТИКИ АЛЮЗІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

*Погранична О.П.,
студентка факультету романо-германських мов
Національний університет «Острозька академія»
м. Острог, Україна*

Доведено, що під час комунікативного акту мовець підкоряється закону економії зусиль, тобто прагненню виразити якомога більше смислу якнайбільш лаконічними засобами. Це спричиняє застосування різних видів смислової компресії в мовленні. Прикладом компресії є алюзія, яка тлумачиться як натяк на загальновідомий факт, що виникає внаслідок посилення адресанта під час комунікативної ситуації на певний культурний денотат за допомогою того чи іншого знака [2, с. 10].

Дослідження алюзії на основі структурно-функціонального аспекту проводили О. Євсєєв, А. Тютюнєнко, І. Христенко; алюзія як складова частина інтертексту висвітлюється у працях Н. Корабльова, Н. Фатєєва, А. Черняєва; перекладознавчий аспект алюзій аналізується Л. Бурковською, В. Воеводською, О. Дроновою.

Серед сучасних лінгвістичних праць відсутнє чітке визначення поняття алюзія, а також немає чіткої межі між поняттями алюзія, цитата та ремінісценція. У нашій роботі ми апелюємо до визначення алюзії, що подається у роботах І. Гальперіна, адже вважаємо, що він найточніше розкриває не лише сутність, але і основні ознаки поняття: «Алюзія – це літературний акт посилення на будь-який попередній текстуальний референт, який містить у собі фонові знання (сукупність знань про матеріальну, духовну, історичну культуру, що присутні у носія певної мови)» [1, с. 162]

Алюзивне слово виконує функцію знака ситуаційної моделі, з якою за допомогою асоціації співвідноситься текст, що містить у своїй основі алюзію.

Напр., в англ. висловлюванні *Ridiculously Scrooge-some defense* (*The Guardian*) актуалізація концептуальної ознаки ЖАДІБНІСТЬ, притаманної головному герою оповідання Ч. Діккенса «*The Christmas Carol*», сприяє висміюванню захисної тактики команди Англії з футболу.

Представники когнітивної лінгвістики вважають, що слово є вмістилищем величезної сукупності знань, саме на основі цього і твориться концептуальна картина світу (ККС) – існуюче у нашій свідомості уявлення про світ, яке організоване у вигляді структурованих концептів, куди входить як мовна, так і позамовна інформація. ККС володіє образно-емоційною інформацією. Алюзія є частиною ККС носія мови, адже вона визначає основу індивідуальної та національної свідомості.

Вдала класифікація алюзій на основі семантики запропонована М. Тухарелі: 1. Власні імена – антропоніми. 2. Біблійні, міфологічні, літературні, історичні реалії. 3. Відголоски цитат, контамінацій, ремінісценцій. [3, с. 11].

Серед основних властивостей алюзій можна виокремити такі:

- 1) Поліфункціональність – алюзії у комунікативному акті виконують значну кількість функцій, до яких входять як стилістичні, так і прагматичні.
- 2) Двоплановість – приналежність алюзії до двох планів реальної дійсності: простір тексту реципієнта і простір претексту.
- 3) Дискретність – переривання лінійності тексту.
- 4) Стилістичність. Це вивчення часу, тобто вказівка на періодизацію і часові проміжки; характеристика персонажів; створення місцевого колориту; вивчення умов дії – вказівка на умови протікання подій.

У лінгвістичній практиці виокремились різні підходи до вивчення поняття алюзії. Серед них виокремлюють такі: літературознавчий, когнітивний, когнітивно-дискурсивний, мовностилістичний.

У літературознавчому підході поняття алюзії використовується як ідіостилістична особливість письменника, тобто риса творчості, яка притаманна лише цьому митцю. Представники когнітивного підходу вивчають алюзію у єдності із психічними процесами, такими як сприймання, увага, пам'ять,

мислення. Когнітивно-дискурсивний напрямок вивчає вплив і взаємодію алюзії із дискурсом. Мовностилістичний підхід базується на синкретизмі мови та стилістики, на основі чого робиться висновок про те, що для створення алюзії як явища використовуються спеціальні мовні засоби.

Отже, можна зробити висновок, що алюзія, на відмінну від інших засобів мовної виразності завжди несе у собі обов'язкову семантику і вимагає у реципієнта розуміння зв'язку між об'єктами. У той час, як інші маркери інтертекстуальності, як, наприклад, цитата і ремінісценція не вимагають володіння цими знаннями. До основних ознак алюзійної лексики належать невизначеність алюзивного елемента, одночасна приналежність і до екстралінгвістичного, і до ситуативного контексту, а також обов'язкова направленість алюзивного процесу.

Література:

1. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва, 1981. 216 с.
2. Герасимов В. И., Петров В. В. На пути к когнитивной модели языка // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1988. – Вып. 23 : Когнитивные аспекты языка. С. 5-11.
3. Тухарели М. Д. Аллюзия в системе художественного произведения : Автореф. дис. . канд. филол. Наук : 10.01.08. Тбилиси, 1984, 25 с.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ ЯК ЗАСІБ
ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ Є.
МАЛАНЮКА)

Рудницька Л. В.,

викладач

ВКНЗ «Коростишівський педагогічний

коледж імені І. Я. Франка»,

кандидат педагогічних наук,

Ярослав Щеглюк,

студент 121 групи

Ця стаття є методичною розвідкою щодо добору мовленнєвого матеріалу для лінгво-стилістичного аналізу на навчальних заняттях з гуманітарних дисциплін. Наведено зразки аналізу окремих слів та виразів як ознак авторського індивідуального стилю.

Ключові слова: мовленнєвий матеріал; лінгво-стилістичний аналіз; авторський індивідуальний стиль.

Сучасне заняття з гуманітарних дисциплін – багатий засіб удосконалення моральних та духовних якостей особистості. Добір текстів для аналізу, педагогічних методів та прийомів, через які можна це здійснити, – завдання надзвичайно відповідальне і складне. Його реалізація вимагає від викладача не тільки належної педагогічної майстерності, а й розуміння духовних потреб молодої людини, яка переживає в юнацькому віці знаменний перехід до усвідомленого естетичного сприйняття мистецтва, до вибору шляхів утвердження себе як особистості. Одним із продуктивних шляхів пошуку власного “Я” нині є дослідження життєпису та творчості людини, яка може бути зразком для наслідування. Як мудрий оповідач, який учить мислити, письменник здатний збагатити читача, піднести його до рівня своїх ідей та принципів моралі. Довготривалий педагогічний досвід утверджує нас на думці, що позитивний вплив на свідомість юних читачів через приклад життя

письменника – є висвітлення християнських істин, які проповідував майстер слова. Оскільки талант творця книги полягає не тільки у тому, що він пише розумом, а й у сприйнятті життя серцем. Це розуміння надихається Богом. Бо саме з любові до ближнього творить письменник. Бо саме справжні книги вчать читача добру через авторське розуміння цього складного і такого прекрасного почуття. Біблія твердить: “Любов довго терпить, милосердствує, не гордиться, не шукає свого, не сердиться, не думає про зло, не радується неправді, а радіє істині” (Коринфянам 13:4). Поетичне світобачення майстра слова, філософа-гуманіста ґрунтується на розумінні того, що Любов Христова, Благодать Божа допоможуть нашому народові вистояти у тяжкі для країни часи й утвердитись у правоті вічних ідеалів. Не хочеться вірити тим, хто нині стверджує, що повернення до Бога – дань моді. Повернення до Нього – це вимога і потреба часу, яка є надією на спасіння й оновлене буття. Тоді вникає запитання: чи не цією ідеєю жив у вимушеній еміграції поет Євген Маланюк? Дати позитивну відповідь на це запитання нам допоможуть назви його збірок, які несуть “знакову” інформацію: “Земна Мадонна” (1934), “Проща” (1954), “Молитва” (зб. “Влада”, 1951), “Молитви” (зб. “Серпень”, 1964) назви окремих творів, які розкривають зміст поезії, емоційний стан автора-митця. Щоб відтворити найвищу силу світового масштабу, поет звертається до образу Бога, який “... вічно пише пророчим пломенем сузір’я”, наказує вознести “... у мертвім небі пентаграму”, або ж керує як диригент “музикою зорь”. Соціального значення набуває цей образ у змалюванні долі України: “Всевишній не став нам оборонцем”. А без господньої ласки народ приречений на владарювання Юди і Каїна. Саме у цих образах автор відтворює “чорні сили зла” (тих, хто призвів до братовбивчих воєн, до розбрату в Україні): ...сталева гарда Не захистила: крапа кров. Вже демон б’є останню карту, Перемагаючи добро. Як ніколи сучасно звучать рядки поета, присвячені Мойсею та Єремії, що повинні вивести український народ із пустелі зубожіння і бездуховності. Адже “... без Мойсея нас післав в туман, ми клянемо вже навіть ту годину, коли приснився сон про Ханаан”. Наш народ стоїть сьогодні перед вибором і в котре плекає надію на те,

що віднайдеться “Старозавітний племін Єремії, щоб пропалить вже неминучу тьму”. Символічний образ вогню і палаючого серця захисника народу стверджує реальність сподівання як самого автора-патріота, так і читача цього твору на краще майбутнє, на перемогу Добра над Злом. Наших студентів нині цікавлять не тільки соціальні питання майбутнього українського народу. Творчість Є. Маланюка дає змогу викладачам гуманітарних дисциплін вести “довірливу розмову з молодими людьми про те, що є важливим для внутрішнього “Я”, для серця, яке шукає правди” [1, с. 5]. Бог створив людину не завершеною, а відкритою до діалогу і розвитку. Але особистість, поставлена сучасністю у так звану “граничну ситуацію”, самотня. І лише в екзистенціальному спілкуванні одне з одним “... люди проникають у потаємні глибини...” [2, с. 14]. Відносини ж екзистенції з іншою екзистенцією – як комунікація і з трансценденцією – як віра – у вищих своїх виявах стають любов’ю. Любов до людини й Бога – це глибинне розв’язання всіх граничних ситуацій. Господь допомагає Є. Маланюку залишатися людиною, майстром слова, патріотом. У діалозі з Ним автор вирішує багато життєвих питань: Все визначає вічний Бог, Всьому велить, всього сягає. Як мудрий, турботливий батько, Він може бути “хмурим” і “грізним”, а може забути “про синій спокій і в вічність нас заколисати”. Життєстверджуючим за значенням і силою зображення є образ Ісуса у вірші “Голгофа”, який “... з поколінь людських хотів Адамові прокляття стерти...”. Жертва Христа в ім’я роду людського стверджує силу Держави Божої та істину філософського буття особи: екзистенція (специфічно людське буття людини) спрямована на досягнення трансценденції (Бога і Власної Вічності) через індивідуально-інтимний прорив до неї. Серед інших біблійних образів, використаних Є. Маланюком у поезіях, – св. Георгій Побідоносець, Пантелеймон, Архістратиг Михаїл, Апостол Архангел, Голуб-Дух, Магдалина, Месія та ін. На особливу увагу заслуговує використання автором образу Матері Божої (Пречиста Діва, Пріснодіва, Марія. Думаючи про долю Вітчизни, поет порівнює її з Мадонною, до якої можна звернутись і в радості, і в годину смутку. У окремих поезіях образ Божої Матері – взірць для

наслідування звичайній жінці (“Земна Мадонна”). У передмові до цієї збірки автор пише: “Перед нею (Земною Мадонною), як і перед всіма нами, – трудна путь очищення вогнем і бурями, сонцем і сніговіями” [3, с. 278]. У вірші “Антимарія” (1927) майстер слова засуджує ту земну жінку, що споганила себе розпустою, ту, яка “носить своє нечисте тіло, отруєне мертвотою душі”. Проте в кінці твору звучить надія-заклик на очищення від гріхів. І хоч Марією цій жінці вже не бути, вона може стати Юдит: у апокрифічних книгах Старого Завіту ця благочестива вдова рятує своє місто від нашествия ворожих військ. У поезії “В ті розжеврені, хижі години...” (1926) Пречиста Марія по-жіночому плаче над долею шевченківської героїні Катерини (зб. “Земна Мадонна”). Індивідуальний стиль Є. Маланюка різноплановий: він не обмежується використанням біблійних образів. Проте тлумачення ним Вічної книги йде від душі й тісно пов’язане з долею Вітчизни й простої людини. Воно допомагає викладачам знайти шлях до серця дитини, формуючи в ній розуміння краси й гармонії, національної самосвідомості. Осягнення життєвих цінностей, за Маланюком, лежить через Вічні образи й біблійні істини.

Список використаних джерел

1. Маланюк Є. Ф. Невичерпальність : Поезії, статті / Є. Ф. Маланюк. – К. : Веселка, 2001. – 318 с.
2. Токмань Г. Л. Методика викладання української літератури в старшій школі : екзистенціально-діалогічна концепція / Токмань Г. Л. – К. : Міленіум, 2002. – 317 с.
3. Jaspers K. Philosophi / Jaspers K. – Berlin, 1973. – Bd. 2. – 222 s.

ГІПОНІМІЧНА МОТИВАЦІЯ ДЕВЕРБАТИВІВ-ІМЕННИКІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Ярмоленко Г. А.,

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
українського мовознавства та прикладної лінгвістики*

Черкаський національний університет

імені Богдана Хмельницького

М. Черкаси, Україна

Попри те, що у вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці наявна велика кількість наукових праць із проблеми мотивації та її типології, ця проблема досі є актуальною. Традиційно мотивацію досліджували на межі словотвору та лінгвістичної семантики й кваліфікували як «формальне й семантичне відношення між синхронно похідним словом та його твірним» [1, с. 352]. Із середини 80-х років минулого століття у зв'язку з активною розробкою теорії номінації панівною стає думка про невіддільність мотивації від номінації, що «передбачає наявність трьох моментів: реальної мотиваційної ознаки предмета, тобто позамовної основи найменування, мовного вираження цієї ознаки, способу створення імені на основі мовного матеріалу, за допомогою якого виражена мотиваційна ознака, й апелює до проблеми позначення інтеріоризованих реалій довкілля» [2, с. 27].

Виникнення й неспинний розвиток когнітивної ономазіології дали змогу більш глибоко проаналізувати механізм номінації та визначити мотивацію як «наскрізну в процесі творення номінативної одиниці лінгвопсихоментальну операцію встановлення семантичної й формальної залежності між мотиватором і похідною номінативною одиницею (мотивованим знаком) на підставі зв'язків різних компонентів структури знань про позначуване в етнічній свідомості» [3, с. 401].

Мета роботи – проаналізувати віддієсловні іменники сучасної української мови, утворені внаслідок гіпонімічної мотивації. Для реалізації мети застосована методика когнітивно-ономазіологічного аналізу, головним

принципом якого є інтегративна двовекторність дослідження: від ономазіологічної структури до моделі репрезентації знань про позначуване й навпаки. Цю методику розробила засновниця Черкаської когнітивно-ономазіологічної школи, професорка О. О. Селіванова.

Першою, вважають науковці, гіпонімічну (периферійну) мотивацію виділила О. А. Земська. Аналізуючи семантику пар слів на зразок *госпиталь* («*больница для военных*») – *госпитализировать* («*помещать в любую больницу, в том числе в госпиталь*»), дослідниця зауважила, що «похідні мають семантичні зв'язки з твірними, однак ці зв'язки можна назвати периферійними, оскільки семантика похідних пов'язана з семантикою твірних лише «краєчком свого значення» [4, с. 137]. Гіпонімічна (еквонімічна) мотивація передбачає вибір одного з еквонімічних слотів. М. В. Нікітін називає еквонімами слова одного рівня узагальнення при спільному гіперонімі: назви видових понять щодо їхнього спільного гіпероніма є гіпонімами, а стосовно одне одного на тому ж самому рівні узагальнення – еквонімами [5, с. 450].

Гіпонімічну мотивацію, скажімо, представляє девербатив-іменник *колиска* – «невеличке ліжечко для спання й колисання дитини», мотиватором якого є предикат еквонімічного рівня *колисати* – «гойдати (дитину) в колисці, заспокоюючи й присипляючи». Предикат-еквонім використаний і під час формування лексем *купальня* – «споруда на воді або біля води, пристосована для купання й переодягання», *їдальня* – «кімната в хаті з обіднім столом, у якій їдять і п'ють», *слухавка* – «частина телефонного апарата, призначена безпосередньо для слухання й говоріння» тощо. Слід зазначити, що в сучасній українській мові кількість віддієслівних іменників, утворених у результаті гіпонімічної мотивації, невелика, оскільки «знакові можливості об'єктивних диктумних структур достатньо високі. Якщо виникає потреба інтегрувати певні субстанції або процеси й позначити на підстав одних інші, то така операція мовби суперечить істинним уявленням носіїв мови. Еквонімічні зв'язки понять у наївній картині світу певного етносу найчастіше використовують через брак засобів щодо одного з них» [6, с. 134].

Вивчення мотивації в когнітивно-ономасіологічному аспекті загалом і гіпонімічної (еквонімічної) мотивації зокрема є цікавим і перспективним. Воно дає змогу поглибити уявлення про зв'язок номінації та когніції, про специфіку організації знань у концептосистемі тощо. Розроблена О. О. Селівановою концепція когнітивно-ономасіологічного аналізу є надійним підґрунтям для дослідження номінативних і когнітивних структур і механізмів на матеріалі різних класів мовних одиниць.

Література:

1. Українська мова. Енциклопедія. Редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), М. П. Зяблюк та ін. Київ : «Укр. енцикл.», 2000. 752 с.
2. Маслова-Лашанская С. С. Из записок по шведской лексикологии. *Ученые записки Ленинградского ун-та. Серия «Филологические науки»*. Вып. 42. С. 24–41.
3. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
4. Современный русский язык / под ред. В. А. Белошапковой. Москва : Высшая школа, 1981. 560 с.
5. Никитин М. В. Курс лингвистической семантики : Учебное пособие. СПб. : Научный центр проблем диалога, 1997. 760 с.
6. Кочерга Г. В. Механізм пропозиціно-диктумної мотивації відіменникових дієслів: еквонімічний різновид у когнітивно-ономасіологічному висвітленні. Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2015. Вип. 42. С. 129–135.

НОТАТКИ

